

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Bakalárske kombinované štúdium

2010 – 2013

BAKALÁRSKA PRÁCA

Denisa Mahříková

Sociálne prostredie a jeho vplyv na osobnosť

Praha 2013

Vedúci bakalárskej práce:
PhDr. Jana Španková, PhD.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Denisa Mahříková

The Social Environment and its influence on Human
personality

Prague 2013

The bachelor thesis work supervisor:
PhDr. Jana Španková, PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku použitú literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitých zdrojov.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 21. februára 2013

Meno autorky: Denisa Mahříková

Pod'akovanie

Chcela by som poďakovať vedúcemu bakalárskej práce PhDr. Jane Špankovej, PhD. za odborné konzultácie, cenné rady, pripomienky a usmerňovanie pri vypracovaní bakalárskej práce.

Anotácia:

Cieľom bakalárskej práce je skúmanie jednotlivých aspektov sociálneho prostredia, ktoré spoločne formujú osobnosť a ovplyvňujú smerovanie vývinu človeka.

Prvá teoretická kapitola sa zameriava na vysvetlenie pojmu osobnosť a popisuje typológiu osobnosti. V druhej kapitole rozoberáme význam sociálnych skupín v živote človeka. V poslednej teoretickej kapitole sa zameriavame na vplyv jednotlivých sociálnych prostredí na osobnosť.

Cieľom empirickej časti bolo zistiť, či existuje súvislosť medzi sociálnym prostredím a začleňovaním sa jednotlivca do spoločnosti. Stanovili sme štyri hypotézy týkajúce sa rodinného prostredia, školského prostredia a prostredia voľno-časových aktivít žiakov základnej školy, ktoré sme overili dotazníkovým prieskumom. Na základe výsledkov sme navrhli odporúčania.

Kľúčové pojmy:

Osobnosť, rodina, sociálne prostredie, sociálne skupiny, typológia osobnosti

Annotation:

The aim of the bachelor thesis is to look into aspects of social environment, which together form personality of people and influence the direction of human evolution.

The first theoretical chapter focuses on explanation of term personality and describes types of personalities. In second chapter we discuss the significance of social groups in human life. In the last theoretical chapter we focus on the influence of each individual social environment on personality.

The aim of practical part was to find out, wheather there is any coherence between social environment and integration of an individual into society. We set four hypothesis concerning family environment, school environment and leisure time environment of primary school pupils, which we have verified by survey. On the base of the results we have suggested corrective actions.

Key words:

Personality, family, social environment, social groups, typology of personality.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ POJMU	
OSOBNOSŤ	10
1.1 Definícia pojmu osobnosť	11
1.2 Typológia osobnosti	15
2. VÝZNAM SOCIÁLNYCH SKUPÍN V ŽIVOTE ČLOVEKA	21
2.1 Rodina	25
2.2 Školské prostredie	30
2.3 Ďalšie skupiny	33
3. VPLYV SOCIÁLNEHO PROSTREDIA NA OSOBNOSŤ	37
3.1 Vplyv rodinného prostredia na osobnosť	37
3.2 Vplyv školského prostredia na osobnosť	40
3.3 Vplyv ďalších sociálnych skupín na osobnosť	42
PRAKTICKÁ ČASŤ	
4. CIEĽ PRIESKUMU	43
4.1 Pracovné hypotézy	43
4.2 Použité metódy, techniky a postupy	44
4.3 Charakteristika prieskumnej vzorky	46
4.4 Výsledky prieskumu – vyhodnotenie dotazníka	49
4.5 Zhodnotenie a interpretácia hypotéz	66
ZÁVER	70
ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV	72
ZOZNAM GRAFOV	79
ZOZNAM PRÍLOH	81

ÚVOD

„Aký človek z nás vyrastie nezávisí len na našich vlohách a vnútorných kvalitách, ale aj na tom, čoho sa nám dostáva od okolia.“

Iris Haberliová

Každá spoločnosť disponuje určitými sociálnymi normami, ktoré sú záväzné pre každého jednotlivca. Viazu človeka k spôsobu správania, k dodržiavaniu všeobecných, spoločensky prijatých a uznávaných pravidiel. Ak sú pravidlá porušované, tak je človek, ktorý ich porušil, spoločnosťou potrestaný. Sociálne normy regulujú sociálne vzťahy a procesy medzi ľuďmi.

Ak už dôjde k odchýlke od niektorej normy správania alebo skupiny noriem, vzniká sociálna deviácia. K príčinám vzniku sociálnej deviácie patrí predovšetkým vplyv sociálneho prostredia. Sociálne prostredie je vlastne komplex faktorov, ktoré ovplyvňujú myslenie a správanie človeka.

Človek sa od narodenia stáva súčasťou sociálnej skupiny a tou je rodina. Počas svojho života sa začleňuje do ďalších sociálnych skupín akými sú škola, záujmové krúžky, ulica a pod.

Bakalárska práca pozostáva z dvoch častí a to z teoretickej a empirickej. Teoretická časť je zameraná na vplyv sociálneho prostredia na osobnosť človeka, preto sme v nej predstavili niektoré druhy sociálneho prostredia, ktoré pozitívne či negatívne vplývajú na vývin osobnosti každého z nás. Empirická časť bakalárskej práce skúma pomocou diagnostickej metódy – dotazníka, do akej miery vplýva sociálne prostredie, akými sú rodina, škola a kamaráti na socializáciu žiakov základnej školy.

Prvá kapitola pojednáva o osobnostných charakteristikách a popisuje typológiu osobnosti. V druhej kapitole sme predstavili sociálne prostredie, vysvetlili význam sociálneho prostredia v živote človeka a popísali rôzne druhy sociálnych skupín. Tretia kapitola je zameraná na vplyvy rôznych sociálnych skupín na osobnosť človeka.

Hlavným cieľom empirickej časti bolo zistiť, či existuje súvislosť medzi sociálnym prostredím a začleňovaním sa jednotlivca do spoločnosti. Stanovili sme 4 hypotézy týkajúce sa rodinného prostredia, školského

prostredia a prostredia voľno-časových aktivít žiakov základnej školy. V prvej hypotéze sme skúmali vplyv vzdelanostnej úrovne rodičov na motiváciu detí k učeniu. V druhej hypotéze sme sa zamerali na užívanie návykových látok v rodine a ich vplyv na užívanie návykových látok žiakov základnej školy. Tretia hypotéza skúmala záujem o voľno-časové aktivity detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Posledná štvrtá hypotéza bola zameraná na dôveru detí v kamarátov v prípade akéhokoľvek problému.

V práci sme využili metódu štúdia literatúry, analýzy, indukcie a dedukcie, ktoré boli nevyhnutné na oboznámenie sa s objektom práce – t.j. osobnosť. V empirickej časti sme realizovali prieskum, ktorý mal kvalitatívny charakter, zvolili sme dotazníkovú metódu a matematicko-štatistické metódy potrebné na vyhodnotenie výsledkov, ktoré sú spracované v grafoch v percentuálnom vyjadrení.

TEORETICKÁ ČASŤ

1. TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VYMEDZENIE POJMU OSOBNOSŤ

Spočiatku sa teória osobnosti zamerala na fyzické odlišnosti, akými sú výška, farba vlasov, farba pleti a pod. Sú to informácie o človeku viditeľné na prvý pohľad. Postupom času sa niektorí odborníci začali zaoberať nielen somatickými odlišnosťami človeka, ale aj jeho osobnosťou ako takou.

V bežnom živote si pod pojmom osobnosť predstavíme niekoho výnimočného, niekoho, kto vyniká svojimi schopnosťami nad ostatnými. Môžeme k nim zaradiť významné osobnosti, ktoré niečím poznačili svoju dobu, môžeme o nich čítať v knihách, odborných časopisoch, stretávame sa s nimi v médiách a pod. Ako uvádza Dostálová, títo ľudia sa vymykajú dennému priemeru.¹

V dnešnom ponímaní na problematiku teórie osobnosti môžeme rozlíšiť niekoľko koncepčných prístupov: psychodynamický, behaviorálny, typologický, humanistický, rysový a biologický. Napriek značnému rozdielu jednotlivých východísk nemôžeme hovoriť o vzájomne sa vylučujúcich prístupoch, ale skôr o uhloch pohľadu na jednu a tú istú otázku. V oblasti vytvárania teórií osobnosti sa autori nezhodujú a to z dôvodu, že neexistuje jednotný teoretický koncept na riešenie všetkých problémov, ktoré sa v tejto oblasti vynárajú.²

Komunikácia a práca s ľuďmi si vyžaduje poznanie konkrétneho typu osobnosti, aby sme vedeli, akým spôsobom máme ku konkrétnemu človeku pristupovať.

¹ DOSTÁLOVÁ, R. *Občanská výchova pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, 190 s. ISBN 80-718-2062-8.

² KAFKA, J., KOVANIČOVÁ, M., PÁLOVÁ, E. *K otázke osobnosti: Základné konštrukcie, metodológia, dynamická štruktúra osobnosti*. In: PÁLOVÁ, E. *Psychiatria: Časopis psychiatrov na Slovensku*. 2004, roč. 11, č. 1, s. 14-21. ISSN 1335-423x.

1.1 Definícia pojmu osobnosť

Faktorovo-rysovými teóriami osobnosti sa zaoberali Kafka, Kovaničová a Pálová, ktorí konštatujú, že úlohou faktorovo-rysových črt je presne vymedziť jednotlivé dimenzie osobnosti.³

Charakterizovať a výstižne vymedziť definíciu pojmu osobnosť nie je vôbec jednoduché. Ako uvádza Smékal vo svojej práci, skúmaniu osobnosti z psychologického hľadiska sa venovalo viac než 150 rôznych teoretických koncepcií.⁴

R. Plotnik (In: Pružinská) tvrdí, že „*osobnosť je kombináciou relatívne stabilných črt, ktoré vplyvajú na myslenie, správanie a emócie človeka v rôznych situáciách.*“⁵

Naopak S. Maddi (In: Pružinská) vníma osobnosť ako „*stály súbor znakov a tendencií, určujúcich tie spoločné znaky a rozdiely v psychologickom správaní ľudí, ktoré majú náväznosť v čase, a ktoré možno alebo nemožno ľahko pochopiť v pojmoch spoločenských a biologických tlakov samotnej bezprostrednej situácie.*“⁶

Rozdielnosť v názoroch odborníkov spočíva v tom, či je potrebné vnímať osobnosť ako celok ľudského duševného života vzniknutého a fungujúceho zo seba samého, alebo či je výsledkom vzťahov, do ktorých vstupuje.⁷

Říčan (In: Bedrnová, Nový) definuje osobnosť ako „*individuum chápané ako integrácia k sebarealizácii v interakcii so svojím prostredím.*“⁸

³ KAFKA, J., KOVANIČOVÁ, M., PÁLOVÁ, E. *K otázke osobnosti: Základné konštrukcie, metodológia, dynamická štruktúra osobnosti.* In: PÁLOVÁ, E. *Psychiatria: Časopis psychiatrov na Slovensku*, 2004, roč. 11, č. 1, s. 14-21. ISSN 1335-423x.

⁴ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání.* 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

⁵ PLOTNIK, R. In: PRUŽINSKÁ, J. *Psychológia osobnosti.* 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 151 s. Filozofia-sociológia-psychológia. ISBN 80-891-8505-3. s. 16.

⁶ MADDI, S. In: PRUŽINSKÁ, J. *Psychológia osobnosti.* 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 151 s. Filozofia-sociológia-psychológia. ISBN 80-891-8505-3. s. 17.

⁷ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání.* 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

⁸ ŘÍČAN, P. In: BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení.* Praha: Management Press, 2009, 800 s. ISBN 978-80-7261-169-0. s. 47.

Rozdielnosť názorov na osobnosť človeka primäla odborníkov k zámeru vyčleniť isté všeobecné prvky osobnosti, ktoré by ju determinovali ako celok, ako istý postup, a zároveň by bola v interakcii s okolím.

Bedrnová a Nový popisujú všeobecné znaky nasledujúco:

„**Jedinečnosť** – osobnosť je to, čo človeka (individuum) psychologicky odlišuje od ostatných.

Súhrnnosť a jednota – osobnosť je súhrnom psychologických prvkov, akýchsi subštruktúr, ktoré spolu tvoria neoddeliteľnú jednotu (celok).

Relatívna stálosť – osobnosť je to psychické v človeku, čo je relatívne stále a čo umožňuje predpovedať chovanie človeka v určitej situácii.

Prispôsobenie a vývoj – osobnosť je nepretržitým procesom, spôsobom, ktorým sa vyrovnáva so zmenami podmienok v sebe a vo svojom prostredí.“⁹

Každý zo spomínaných znakov je základom pre popis prvkov osobnosti. Za klasické modely sa v dnešnej dobe považujú modely G. W. Allporta, H. Murraya, R. B. Cattella a H. J. Eysencka.

G. W. Allport (1897 – 1967)

Začínal osobnosť ako dynamickú organizáciu a chápe ju ako neustály vývoj a zmenu osobnosti a zároveň ako určitý druh centrálného usporiadania, kde jednotlivé jej súčasti udržuje v celistvosti a vytvára tak ich vzájomné vzťahy.¹⁰

H. Murray (1893 – 1959)

Predstavuje špecifickú teóriu osobnosti, ktorú nazýva personológia – je to veda, ktorá zoskupuje mnoho pojmov a teórií, vysvetľujúcich všetky udalosti, ktoré sa v živote človeka udejú. Murray tvrdí, že túto vedu je nutné skúmať ako dynamický celok zložený z radu systémov a subsystémov, pričom sa v popredí môže objaviť ktorýkoľvek z nich a môže dočasne prevládať.¹¹

⁹ BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2009, 800 s. ISBN 978-80-7261-169-0. s. 47.

¹⁰ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

¹¹ VÝROST, J., RUISEL, I. *Kapitoly z psychologie osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000, 282 s. Pegas. ISBN 80-224-0622-8.

Dynamikou rozumieme potreby, ktoré sú bezprostredným výsledkom vonkajších a vnútorných vplyvov, a ktoré sa objavajú, určitú dobu trvajú a následne odznievajú.

R. B. Cattell (1905 – 1998)

Reprezentuje predstaviteľov faktorovej analýzy osobnosti. Ako uvádza Pružinská, osobnosť je komplexný systém rysov rôznych kategórií, prebiehajúcich v rôznych variáciách a vysvetľujúcich dynamiku a štruktúru osobnosti.¹²

H. J. Eysenck (1916 – 1997)

Zostavil hierarchický PEN model osobnosti, ktorý sa skladá zo štyroch rozličných úrovní: najnižšej – tvorenej špecifickými odpoveďami, úrovni rysov, úrovni typov a vyššej – tvorenej habituálnymi reakciami. Typy poníma ako pozorovateľné zoskupenie znakov a rysov, ktoré sú stabilné a majú biologický základ. Eysenck diferencie na úrovni rysov dva faktory – extroverziu a neuroticizmus, ku ktorým časom pridal psychoticizmus.¹³

K novodobým modelom rysového prístupu k osobnosti môžeme zaradiť tzv. Päťfaktorový model Big Five.

Model Big Five

Od šesťdesiatych rokov 20. storočia sa pokúšajú psychológovia vymedziť charakteristiky osobnosti, vysvetľujúce maximálnu rozdielnosť medzi ľuďmi. Tieto charakteristiky osobnosti sa nachádzajú v mnohých nezávislých výskumoch a potvrdzujú ich aj faktorové analýzy výsledkov získaných na rôznych vzorkách osôb. V dnešnej dobe sa odborníci zhodujú na týchto charakteristikách:

¹² PRUŽINSKÁ, J. *Psychológia osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 151 s. Filozofia-sociológia-psychológia. ISBN 80-891-8505-3.

¹³ VÝROST, J., RUISEL, I. *Kapitoly z psychológie osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000, 282 s. Pegas. ISBN 80-224-0622-8.

Neuroticizmus: nekl'udný – kl'udný, zraniteľný – odolný, neistý – istý

Extroverzia: samotársky – spoločenský, tichý – veľavravný, inhibovaný – spontánny

Otvorenosť: konvenčný – originálny, bojácny – odvážny, konzervatívny – liberálny

Prijemnosť: popudlivý – srdečný, nesúcitný – súcitný, sebecký – nesebecký

Svedomitosť: bezstarostný – opatrný, nespoľahlivý – spoľahlivý, nedbalý – svedomitý.

Tento zoznam (NEOPS) je čoraz častejšie používaným modelom napriek tomu, že nie je jednoznačne potvrdené, že týchto päť charakteristík osobnosti a im podriadených parciálnych charakteristík vystihuje hlavné zdroje variability osobnosti a rozdielov podobnosti medzi ľuďmi.¹⁴

¹⁴ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

1.2 Typológia osobnosti

Obvykle sa v modeli štruktúry osobnosti uvádzajú tieto hlavné zložky: temperament, charakter, schopnosti a rysy.

1. *Temperament*

Problematickou typológiou osobnosti sa zaoberali lekári už v staroveku. Predpokladali jeho čisto biologickú podstatu. „*Hippokrates a Galenos vytvorili prvú teóriu o temperamentoch ľudí na základe predpokladu prevahy jednej z tekutín v ľudskom tele. Na základe týchto predpokladov vytvorili štyri typy temperamentov a to sangvinik, cholerik, melancholik a flegmatik.*“¹⁵

Táto teória dodnes tvorí základ typológie osobnosti a je aplikovaná napr. aj na typológiu osobnosti učiteľa.¹⁶

Typológiou osobnosti sa zaoberali napr. I. P. Pavlov a H. J. Eysenck.

I. P. Pavlovova typológia

I. P. Pavlov charakterizoval jednotlivé typy temperamentu nasledovne:

„**Sangvinik** – ľahko sa prispôsobuje meniacim sa životným podmienkam. Rýchlo nadväzuje styk s druhými ľuďmi. Je trochu neposedný, potrebuje nové dojmy, ktoré ho vzrušujú a aktivizujú. V kolektíve je veselý, plný životného elánu. Ochotne sa zapája do zaujímavej práce, avšak, keď ho práca prestane zaujímať, jeho aktivita upadne. Ľahko u neho vznikajú a zanikajú city. Má pružné myslenie, rýchlo si osvojuje nové veci, ľahko prenáša pozornosť.

Flegmatik – je pokojný, vyrovnaný, vytrvalý a húževnatý. V práci zbytočne neplytvá silami, rozvrhne si sily a prácu dokončí. Vo vzťahoch je vyrovnaný, primerane družný, nerád zbytočne hovorí. Nedostatkom flegmatika je jeho malá pohyblivosť. Obvykle potrebuje čas, aby sa rozhybal, sústredil pozornosť, a aby ju mohol preniesť na iný objekt. Má však tendenciu k lepšej vytrvalosti.

¹⁵ VAŠAŠOVÁ, Z. *Kapitoly zo všeobecnej psychológie* (vysokoškolské učebné texty). 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2005, 128 s. ISBN 80-808-3089-4, s. 120.

¹⁶ HOMOLOVÁ, E. *Učiteľské a žiacke roly na hodine anglického jazyka*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2004, 150 s. ISBN 80-8055-993-7.

Cholerik – je vznetlivý, ľahko a rýchlo sa vzrušujúci. Charakteristická je cyklosť v činnostiach a zážitkoch. Vyznačuje sa zvýšenou vzrušivosťou a citovou reaktivitou. Vo vzťahoch k druhým ľuďom je príkry, priamočiary. V činnosti dokáže maximálne vypäť svoje sily.

Melancholik – je útlmový typ nervovej činnosti. Melancholik je náchylný silne prežívať aj nepatrné dojmy. Preto sa usudzovalo, že má mimoriadnu schopnosť vnímať zážitky. Je trochu uzavretý, nespoločenský. Obáva sa nových situácií a nových ľudí, v styku s nimi prichádza do rozpakov. Často sa uzatvára do seba a vyhľadáva samotu. V známom prostredí môže byť melancholik dobrým pracovníkom, môže úspešne riešiť úlohy a môže sa vyznačovať veľkým taktom.¹⁷

Myslíme si, že z hľadiska odolnosti a prispôsobivosti voči záťažovým situáciám k najzdatnejším a najsilnejším patria skôr vyrovnané typy sangvinik a flegmatik.

Typológia H. J. Eysencka

Na teóriu I. P. Pavlovova nadviazal anglický psychológ H. J. Eysenck. V ich teóriách typológie osobnosti existuje určitá zhoda. „Prejavuje sa predovšetkým v tom, že H. J. Eysenckov pojem neuroticizmus sa do istej miery podobá Pavlovovej dimenzii silný – slabý, no ešte väčšia zhoda je v tom, že Pavlovov slabý typ sa podobá Eysenckovmu introvertovi a silný typ extroverzii.“¹⁸

Podľa H. J. Eysencka sa ľudia od seba líšia rýchlosťou vzruchu a útľmu, ktorý u nich vzniká. H. J. Eysenck nezastáva teóriu klasifikácie ľudí do osobitných kategórií, on skôr skúma a vymedzuje dve dimenzie osobnosti:

„- extroverziu – introverziu,

- emocionálnu stabilitu – emocionálnu instabilitu (neuroticizmus).“¹⁹

¹⁷ KUBÁNI, V. *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7. s. 124.

¹⁸ KUBÁNI, V. *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7. s. 127.

¹⁹ KUBÁNI, V. *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7. s. 128.

V nasledujúcej časti sa pokúsime znázorniť vzťah extroverzie – introverzie a stability – neuroticizmu podľa H. J. Eysencka:

Melancholik - labilný introvert

Úzkostlivý, rigidný, náladový, striezlivý, pesimistický, rezervovaný, nespoločenský, tichý.

Cholerik – labilný extrovert

Nedotklivý, nepokojný, útočný, dráždivý, vrtkavý, impulzívny, optimistický, aktívny.

Flegmatik – stabilný introvert

Pasívny, obozretný, rozvážny, zmierlivý, sebaovládajúci, spoľahlivý, pokojný, vyrovnaný.

Sangvinik – stabilný extrovert

Spoločenský, prístupný, zhovorčivý, reaktívny, nenútený, čulý, bezstarostný, vedie a riadi.²⁰

Kose uvádza, že väčšina teórií osobnosti má jeden základný nedostatok a to fakt, že osobnosť spájajú s temperamentom. No už od obdobia antického Grécka pri popise osobnosti sa okrem pojmu temperament, ktorý predstavuje biologickú stránku, vyskytuje aj pojem charakter, ktorý predstavuje psychologickú a sociálnu stránku osobnosti.²¹

2. Charakter

Allport (In: Hartl, Hartlová) o charakte konštatuje ako o eticky zhodnotenej osobnosti, ktorá sa prejavuje vo vzťahoch k svojmu okoliu – k práci, k ľuďom, k sebe samému, či k prírode. Ide o štruktúru závislú od pevnosti a pružnosti väzieb rôznych vlastností, názorov a postojov.²²

Charakter ovplyvňujú vonkajšie vplyvy, najmä výchova, sociálne pôsobenie okolia atď.

²⁰ KUBÁNI, V. *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7.

²¹ KOSE, S. A psychobiological model of temperament and character: TCI. *Yeni Symposium: psikiyatri, nöroloji ve davranış bilimleri dergisi = New symposium: a journal of psychiatry, neurology and behavioral sciences*. 2003, roč. 41, č. 2, s. 86-97. ISSN 1300-8773.

²² ALLPORT, G. W. In: HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

Krueger (In: Hartl, Hartlová) popisuje charakter dokonca ako jadro osobnosti, ktoré je pre človeka základom zodpovedného prístupu a hodnotenia.²³

Kvalita, etická zrelosť a povaha etických noriem môžu pomôcť pri posudzovaní vyspelosti a typu charakteru osobnosti.

Podľa Smékala typickými charakterovými vlastnosťami sú jednoznačne:

- láska a úcta k osobnosti druhého človeka,
- rešpektovanie oprávnených záujmov druhých,
- šetrný vzťah k materiálnym a duchovným hodnotám, k spoločenskému a osobnému vlastníctvu, k prírode, ku kultúrnym výtvorom,
- mravné jednanie s druhými a podobne.²⁴

Napriek tomu, že v období antiky sa charakteru venovala rovnaká pozornosť ako temperamentu, v súčasnosti sa mu neprikladá taký dôraz. Môže to byť zapríčinené jeho ovplyvniteľnosťou a tvárnosťou vonkajším prostredím.

3. Schopnosti

V psychologickom slovníku je schopnosť zadefinovaná ako komplex predpokladov nevyhnutných k úspešnému vykonávaniu určitých činností. Ich vývoj je ovplyvnený učením na základe vlôh.²⁵

Allport (In: Hartl, Hartlová) delí vlohy na:

- spúšťacie mechanizmy, reflexy, inštinkty;
- rýchlosť, sila reakcií, vlastnosti nervovej sústavy;
- učenie učiť sa, vytvárať sústavu poznatkov, inteligenciu.²⁶

²³ KRUEGER, R. F. In: HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

²⁴ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

²⁵ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

²⁶ ALLPORT, G. W. In: HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

Smékal definuje vlohy a schopnosti ako predpoklady umožňujúce človeku rozpoznávať a riešiť problémy.²⁷

Mikuláščík definuje schopnosti ako reálne predpoklady pre výkon istých činností. Zároveň delí schopnosti na teoretické (znanosti) a praktické (zručnosti). Podľa neho sa vyššia miera vrodených predpokladov označuje ako nadanie. Pokiaľ je nadanie nadmieru výrazné, ide o talent prípadne o genialitu.²⁸

4. Rysy osobnosti

V Psychologickom slovníku sa o rysoch osobnosti píše: rys je relatívne nemenná vlastnosť človeka, ktorá sa prejavuje v jeho správaní a konaní. Rysom môže byť napr. láskavosť či rozhodnosť. Podľa Psychologického slovníka môžu byť rysy delené na:

- anatomické, prípadne genetické
- vrodené, prípadne získané
- konštitučné, prípadne charakterové
- dominantné, prípadne kompenzačné
- postoje
- hodnoty
- záujmy.²⁹

Definície osobnostných rysov sa rôznia. Niektorí uvádzajú, že rysy sú jadrom osobnosti, iní sa zhodujú v názore, že rysy sú len kognitívnym konštruktom vytvoreným samotným pozorovateľom. Napriek tejto rozdielnosti veľká časť odborníkov nepochybuje o existencii osobnostných rysov a naďalej skúma obsahovú stránku rysov osobnosti.³⁰

²⁷ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

²⁸ MIKULÁŠTÍK, M. *Manažerské psychologie: Člověk v zrcadlení (i.e. zrcadle) vědomí a jednání*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2007, 380 s. ISBN 978-80-247-1349-6.

²⁹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

³⁰ HŘEBÍČKOVÁ, M., URBÁNEK, T., ČERMÁK I. *Psychometrické charakteristiky NEO osobnostního inventáře (NEO-PI-R) pro sebeposouzení a posouzení druhého*. Zprávy – Psychologický ústav AV ČR, 2002, roč. 8, č. 1. Brno, PsÚ AV ČR.

Osobnostné rysy sú povahové vlastnosti jednotlivca, ktoré sa prejavujú určitým spôsobom správania, konania, prežívania. Ich intenzita je rôznemenná, niektoré sú viac determinované genetickými vlohami a iné sú skôr ovplyvnené výchovou a sociálnym prostredím.

Štúdiom osobnostných rysov dospel Nakonečný k teórii, že existujú len dva hlavné prístupy a to:

- **popisný** – osobnostný rys vyjadruje relatívne ucelený spôsob pozorovateľného správania
- **vysvetľujúci** – osobnostný rys vyjadruje relatívne ucelenú dispozíciu k istému spôsobu správania.³¹

Aby sme bližšie mohli pochopiť podstatu problematiky osobnostných rysov, je potrebné poznať určité kritériá. Charakteristika osobnostných rysov podľa Balcara je zameraná na tri hlavné črty rysu:

- **konzistentnosť** – pri vylúčení iných vplyvov, napr. situačných, je možné na základe znalosti rysu vysvetliť spôsob správania jednotlivca;
- **generalizácia** – rys sa u toho istého jednotlivca prejavuje za rôznych okolností a nielen počas jednej okolnosti;
- **univerzálnosť** – rys sa prejavuje u viacerých jednotlivcov v populácii.³²

Jeden z najväčších teoretikov osobnostných rysov R. Cattell svoju štúdiu upriamil na faktory osobnosti. Podľa neho sú to prediktory, ktoré vysvetľujú správanie človeka. Pomocou faktorovej analýzy objavil Cattell šestnásť faktorov osobnosti, ktorými sú: vrelosť, usudzovanie, emočná stabilita, dominancia, živosť, zásadovosť, sociálna smelosť, senzitivita, ostražitosť, snivosť, uzavretosť, ustrašenosť, otvorenosť ku zmenám, sebestačnosť, perfekcionizmus, tenzia. Výsledkom tejto škály faktorov osobnosti je dotazník 16 PF ako psychometrický nástroj na zisťovanie Cattelových faktorov osobnosti.³³

³¹ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

³² NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

³³ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

2. VÝZNAM SOCIÁLNYCH SKUPÍN V ŽIVOTE ČLOVEKA

Sociálna skupina tvorí primárnu jednotku spoločenského systému a je výsledkom vývinu celej spoločnosti. Tvoria ju dve alebo viaceré osoby, ktoré majú spoločné ciele, záujmy, uznávajú spoločné normy a spájajú ich určité väzby.³⁴

Podľa Nakonečného je sociálnou skupinou funkčne diferencovaná organizácia, ktorej spoločná činnosť je zameraná na cieľ, plánovanie, koordináciu a kontrolovanie.³⁵

Novotná rozumie pod pojmom sociálna skupina určitý počet osôb, ktoré spája vzájomné pôsobenie prebiehajúce na základe určitých vzorov a pravidiel, pričom osoby v tejto sociálnej skupine pociťujú svoju príslušnosť ku skupine a aj ostatní ich pokladajú za jej členov.³⁶

Každá sociálna skupina je typická určitými znakmi, ktorými sú:

- spoločné ciele činnosti členov skupiny,
- prepojitelnosť členov určitými formálnymi alebo neformálnymi väzbami,
- sociálny styk členov skupiny,
- sociálna interakcia medzi členmi skupiny a interakcia skupiny na člena,
- sociálna identita – totožnosť so skupinou.³⁷

Sociálne skupiny sú neoddeliteľnou súčasťou života každého človeka a plnia množstvo úloh, ktoré Sopóci delí na:

- **inštrumentálne (nástrojové)** – majú za úlohu uľahčiť jednotlivcovi dosiahnutie cieľa a slúžia na plnenie pracovných úloh

³⁴ SOPÓCI, J., BÚZIK, B. *Základy sociológie*. 4. vyd. Bratislava: SNP, 2006, 144 s. ISBN 8010009172.

³⁵ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie organizace: Celostný pohled na zdraví těla i duše*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005, 225 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0577-X.

³⁶ NOVOTNÁ, E. *Sociologie sociálních skupin*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010, 120 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-802-4729-572.

³⁷ SOPÓCI, J., BÚZIK, B. *Základy sociológie*. 4. vyd. Bratislava: SNP, 2006, 144 s. ISBN 8010009172.

- **afektívne (citové)** – slúžia ako prostriedok na oddych, relax a záľuby, napomáhajú k harmonizácii osobnosti.³⁸

Mnohé sociálne skupiny vznikajú z dôvodu, že len tak zoskupení ľudia sú schopní dosiahnuť určité ciele a plniť úlohy presahujúce schopnosti a možnosti jednotlivcov. Práve tieto skupiny plnia funkciu inštrumentálnu (rodina, školská trieda a pod.).

Existujú aj sociálne skupiny plniace afektívne funkcie, ich cieľom je uspokojovanie psychologických a sociálnych potrieb (potreba ľudskej spolupatričnosti, citovej opory a pod.). Zaraďujeme k nim priateľské skupiny: kluby dôchodcov, záujmové skupiny a i.

Sociálne skupiny väčšinou plnia obe funkcie, pričom dominuje jedna, inokedy druhá.

Sociológovia rozdeľujú sociálne skupiny podľa rôznych kritérií. Základné typy sociálnych skupín sa diferencujú podľa najdôležitejších parametrov, ktorými sú:

- typ väzby medzi členmi skupiny;
- pevnosť pravidiel;
- typ solidarity členov skupiny;
- spôsob spätosti jednotlivca a skupiny.³⁹

Podľa **typu väzby medzi členmi skupiny** delíme sociálne skupiny na:

- **primárne** – dominujú v nej osobné, emocionálne vzťahy a vzťahy zoči-voči, ktoré sa vyskytujú len v skupinách s malým počtom osôb. Takouto primárnou skupinou môže byť rodina, skupina rovesníkov a pod.
- **sekundárne** – majú obvykle väčší počet členov, preto v nich nevznikajú osobné vzťahy a interakcia medzi všetkými členmi. Prevažujú neosobné, sprostredkované vzťahy. Vznik sociálnych skupín je

³⁸ SOPÓCI, J., BÚZIK, B. *Základy sociológie*. 4. vyd, Bratislava: SNP, 2006, 144 s. ISBN 8010009172.

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

podmieneny ich špecifickým cieľom. Patria k nim napr. školská trieda, pracovná skupina atď.⁴⁰

Podľa *pevnosti pravidiel* sa skupiny rozlišujú na:

- **formálne** – sú organizované, majú presne určené pravidlá vzťahov, stanovy a spoločné vyhlásenia. Postavenie členov v takomto type skupiny je vopred určené a rovnako aj ich role, cieľ a metódy práce. Majú právny status a hierarchickú štruktúru napr. žiak – učiteľ – riaditeľ. Patria sem napr. vojenský útvar, firma, podnik a pod.
- **neformálne** – takáto skupina združuje ľudí na základe vzájomných sympatií alebo spoločných záujmov. Účasť v neformálnej skupine je dobrovoľná a nie je v nej daná žiadna pevná štruktúra alebo hierarchia moci, nemá pravidlá ani ciele činnosti. Neformálne skupiny vznikajú spontánne.⁴¹

Podľa *typu solidarity členov* sa skupiny delia na:

- **vnútorné** – ide o skupiny, do ktorých jednotlivec patrí, považuje sa za ich člena a označuje ju pojmom „my“
- **vonkajšie** – ide o skupiny, ktoré považuje jednotlivec za cudzie, nepatrí do nich a označuje ich pojmom „oni“.⁴²

Podľa *spôsobu spätosti jednotlivca a skupiny* odlišujeme skupiny:

- **členské** – jednotlivec je jej členom
- **referenčné skupiny** – jednotlivec sa na ňu orientuje bez ohľadu na to, či do nej patrí alebo nie.⁴³

⁴⁰ SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospievajúcich*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

⁴¹ SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospievajúcich*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

⁴² SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospievajúcich*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

⁴³ SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospievajúcich*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

Sociálnym skupinám, s ktorými sa jednotlivec stotožňuje, hovoríme pozitívne a sociálnym skupinám, ktorým sa jednotlivec vyhýba, hovoríme negatívne.

Sociálnymi skupinami, ktoré majú bezpodmienečne veľký význam pri formovaní osobnosti sú rodina, školské prostredie – trieda, rôzne organizované a neorganizované skupiny a pod. Naopak sociálnou skupinou nemôžu byť ľudia čakajúci na zastávke, cestujúci v dopravných prostriedkoch, obecnstvo na koncerte či deti na ihrisku.

2.1 Rodina

Rodina je primárnou bunkou každej spoločnosti a je prvým sociálnym prostredím, do ktorého dieťa vstupuje. Je začiatkom celého socializačného procesu a vytvára prvé väzby medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Rodina formuje osobnosť dieťaťa a jeho pohľad a prístup k všetkým ďalším sociálnym skupinám.⁴⁴

Podľa Sejčovej vytvára rodina trvalé sociálne prostredie, pretože sa do neho dieťa neustále vracia, aj keď sa po určitom čase začleňuje do ďalších sociálnych skupín, ktoré sa rovnako podieľajú na jeho formovaní.⁴⁵

Nakonečný definoval rodinu veľmi stručne, a to ako primárnu malú sociálnu skupinu.⁴⁶

Širšiu charakteristiku podáva Šulová (In: Slaměník, Výrost), podľa ktorej je rodina inštitucionalizovaná biopsychosociálna skupina, ktorú tvoria minimálne dvaja členovia odlišného pohlavia a neexistujú medzi nimi pokrvné putá.⁴⁷

Na Slovensku je základným prameňom pre rodinné právo Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon nedefinuje rodinu ako takú, ale upravuje práva a povinnosti rodičov a ich detí.

Podľa tohto zákona je *„manželstvo zväzkom muža a ženy, ktorý spoločnosť všestranne chráni. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí. Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť chráni všetky formy rodiny.“*⁴⁸

Spoločnosť mimoriadne uznáva rodičovstvo, podľa neho ide o poslanie muža a ženy. Zároveň poskytuje rodine ochranu a potrebnú starostlivosť,

⁴⁴ TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava: IRIS, 2003, 168 s. ISBN 80-223-1574-5.

⁴⁵ SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospelých*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

⁴⁶ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2. vyd. rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-200-1679-9.

⁴⁷ ŠULOVA, L. In: SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie II: Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, 260 s. Sociologie (Grada). ISBN 80-247-0042-5.

⁴⁸ Čl. 1 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

najmä v podobe hmotnej podpory rodičov a pomoci pri výkone rodičovských práv a povinností.⁴⁹

Hroncová, Hudecová a Matulayová ponímajú rodinu ako sociálnu skupinu založenú na biologickom základe, ktorá zaisťuje biologickú existenciu spoločnosti odovzdávaním biologických vlastností.⁵⁰

Rodina plní viaceré funkcie voči svojim členom i spoločnosti. K základným funkciám rodiny patria: **biologická, ekonomická, výchovná, emocionálna, ochranná, socializačná**.

Biologicko-reprodukčná funkcia – jej cieľom je uspokojovať biologické a sexuálne potreby každého jednotlivca a zároveň uspokojovať potreby zachovania rodu. Z historického hľadiska patrí k najstaršej funkcii a je významná nielen pre jednotlivca, ale aj pre spoločnosť ako celok. Spoločnosť potrebuje pre svoj rozvoj stabilnú reprodukčnú základňu.⁵¹

Ekonomická funkcia – má dvojitý základ. V prvom rade je rodina považovaná za prvok ekonomického systému spoločnosti a v druhom rade ako samostatný ekonomický systém.⁵²

Každá rodina hospodári s určitými príjmami a výdavkami rovnako ako každá ekonomická jednotka. Pre zabezpečenie základných potrieb všetkých členov rodiny je potrebný dostatok finančných prostriedkov.

Výchovná funkcia – má za úlohu zaistiť deťom mnohostranný duševný a telesný rozvoj, zabezpečiť harmonickú, intelektuálnu, fyzickú, morálnu a citovú odolnosť doplnenú predovšetkým o rodičovskú lásku. Najdôležitejšiu úlohu vo výchove dieťaťa má práve rodina, ktorá predáva svojim deťom skúsenosti predchádzajúcich generácií za pomoci klasickej interakcie všetkých jej členov.⁵³

Emocionálna a psychohygienická funkcia – Gottliebová tvrdí, že z hľadiska dieťaťa je „práve emocionálna funkcia najdôležitejšou

⁴⁹ Čl. 3 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵⁰ HRONCOVÁ, J., HUDEC OVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2000, 298 s. ISBN 80-8055-476-5.

⁵¹ VLČKOVÁ, M. *Týrané dieťa*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, 171 s. ISBN 80-88778-99-9.

⁵² LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004, 177 s. ISBN 80-89074-93-6.

⁵³ LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004, 177 s. ISBN 80-89074-93-6.

*a nezastupiteľnou funkciou rodiny. Dieťa pre svoj zdravý vývoj potrebuje predovšetkým prostredie stabilné a milujúce. Kladné emočné vzťahy v rodine sú predpokladom pre rozvoj emocionálnej stránky osobnosti dieťaťa.*⁵⁴

Ochranná funkcia – Gabura ju popisuje ako funkciu ochraňujúcu svojich členov pred negatívnymi javmi vonkajšieho sveta. Ak rodina dokáže zabezpečiť dostatočne stabilné prostredie a pomáha svojim členom zvládať rizikové životné situácie, je skutočne schopná svojich členov obrániť a ochrániť.⁵⁵

Socializačná funkcia – buduje osobnosť dieťaťa. Keďže rodina pripravuje deti pre život v spoločnosti, právom jej patrí primárne postavenie v procese socializácie dieťaťa. Aby mohol byť zabezpečený správny vývoj a socializácia detí, je dôležitá súdržnosť všetkých jej členov.⁵⁶

Funkčnosť rodiny je podmienená vzájomnou prepojenosťou všetkých funkcií, nakoľko spolu súvisia a navzájom sa ovplyvňujú. Akékoľvek zlyhanie niektorej z nich môže narušiť rovnováhu v rodine a spôsobiť vznik patológie v rodine.

Z hľadiska funkčnosti sa Rusnáková prikláňa k Dunovského deleniu rodiny. On diferencuje rodiny na : funkčné, problémové, dysfunkčné a afunkčné.⁵⁷

Jednotlivé typy rodiny, doplnené o poznatky autorov Satirovej a Plaňavy, vychádzajúce z predchádzajúceho delenia popíšeme v nasledujúcej časti.

Funkčná rodina – plní všetky funkcie rodiny vo vzťahu k spoločnosti a aj k všetkým svojim členom. Takáto rodina je schopná zabezpečiť dieťaťu zdravý psychický a zároveň aj sociálny vývin. „Medzi členmi prevláda dôvera,

⁵⁴ GOTTLIEBOVÁ, L., In: LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004, 177 s. ISBN 80-89074-93-6. s. 3.

⁵⁵ GABURA, J. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006, 60 s.

⁵⁶ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

⁵⁷ RUSNÁKOVÁ, M. *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, 167 s. ISBN 978-8084-248-2.

*vzťah rodičov je stabilný, sú schopní konštruktívne riešiť problémy a konflikty.*⁵⁸

Autorka Satirová (In: Plaňava) pri opise funkčnej rodiny konštatuje, že funkčné rodiny sú zdravé rodiny a ich spoločným prvkom je úprimnosť a láska.⁵⁹

Ďalším znakom funkčnej rodiny je vzájomné počúvanie, úcta a rešpekt všetkých členov rodiny.

Problémová rodina – v tomto type rodiny sa vyskytujú nedostatky v niektorých funkciách rodiny, no nie sú natoľko závažné, aby vážne ohrozili členov rodiny.

Iľášová o problémovej rodine tvrdí, že : *„rodina je schopná riešiť svoje problémy sama, svojimi vlastnými slovami avšak za jedno rázovej alebo krátkodobej pomoci ľudí zvonka.*“⁶⁰

Na dôležité súvislosti poukazuje aj autorka Levická, ktorá dáva do popredia názor, že *„problémové rodiny vychovávajú problémových členov a tým prispievajú k znehodnocovaniu ich ľudskej podstaty, ktorá potom inklinuje k zločinu, duševným poruchám, alkoholizmu, drogovej závislosti, chudobe, terorizmu a k mnohým ďalším sociálnym problémom.*“⁶¹

Dysfunkčná rodina – vyskytujú sa v nej vážnejšie poruchy jednej či viacerých funkcií a tie priamo vyplývajú na rodinu a na správnu a zdravú výchovu detí.⁶²

⁵⁸ RUSNÁKOVÁ, M. *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, 167 s. ISBN 978-8084-248-2. s. 40.

⁵⁹ SATIROVÁ, V. In: PLAŇAVA, I. *Manželství a rodina. Struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-723-9039-2.

⁶⁰ ILAŠOVÁ, R. *Sanácia rodiny ako teoretický a praktický problém. Redevelopment of family like theoretical and practical problem*. In: et al. IV. MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA DOKTORANDOV ODBOROV PSYCHOLÓGIA A SOCIÁLNA PRÁCA. Nitra: UKF, 2009, s. 322-327. ISBN 978-80-8094-660-9.

Dostupné z: www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD_konf_zbornik_2009/SUBORY/PDF/39_ilasova.pdf. s. 323.

⁶¹ LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004, 177s. ISBN 80-89074-93-6. s. 145.

⁶² ILAŠOVÁ, R. *Sanácia rodiny ako teoretický a praktický problém. Redevelopment of family like theoretical and practical problem*. In: et al. IV. MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA DOKTORANDOV ODBOROV PSYCHOLÓGIA A SOCIÁLNA PRÁCA. Nitra: UKF, 2009, s. 322-327. ISBN 978-80-8094-660-9.

Dostupné z: www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD_konf_zbornik_2009/SUBORY/PDF/39_ilasova.pdf. s. 323.

Rusnáková k charakteristike pojmu dysfunkčná rodina dodáva, „v rodine vznikajú konflikty, prevláda nedôvera medzi jej členmi, nestabilný vzťah medzi rodičmi a zodpovednosti v rodine sa snažia všetci vyhýbať.“⁶³

Afunkčná rodina – predstavuje poslednú skupinu rodín v delení rodiny podľa funkčnosti. Defekty v tomto type rodiny sú natoľko závažné, že rodina prestáva plniť svoj účel voči dieťaťu. Vážne ohrozuje existenciu a zdravie svojich členov, hlavne detí, ktoré sú vo väčšine prípadov umiestnené do náhradnej výchovy, pokiaľ to nie je možné zabezpečiť inak.⁶⁴

Mnohí autori delia rodinu na základe rôznych kritérií a práve preto si štúdium rodiny vyžaduje širší a hlbší záber na možnosti jej delenia.

⁶³ RUSNÁKOVÁ, M. *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, 167 s. ISBN 978-80-8084-248-2. s. 41.

⁶⁴ LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU, 2004, 177s. ISBN 80-89074-93-6.

2.2 Školské prostredie

Školské prostredie charakterizujú sociálne a materiálne prostriedky doplnené kvalitou lokálneho a prírodného prostredia školy. Tvorí ho vnútorné a vonkajšie prostredie s jasnými pravidlami fungovania, má určené svoje ciele, vlastnú organizáciu, kultúru, metódy a techniky práce.⁶⁵

Prvoradou úlohou školy a školského prostredia je predovšetkým vzdelávanie, ktoré je založené na interakcii dvoch generácií a to detí a dospelých.

Ako konštatuje Prikryl, škola ako inštitúcia nemá za úlohu len vzdelávať deti a mládež, ale sa má zameriavať aj na poznanie a výchovu detí. Zároveň tvrdí, že škola nenahrádza rodinnú výchovu. Podstatný význam kladie vzájomnému vzťahu medzi pedagógom a rodičom.⁶⁶

Učiteľ hodnotí žiaka známkou na základe podaného výkonu z konkrétneho predmetu a za jeho správanie. Z toho sa v hodnotenom žiakovi odvíja pocit vlastnej hodnoty. Neskôr sa k tomu pridruží aj prijatie zo strany spolužiakov a blížiacim sa dospievaním tieto premenné narastajú.⁶⁷

Ako vieme, škola je jednou z najstarších a najrozšírenejších ustanovizní, ktorú navštevuje takmer každý človek našej spoločnosti a trávi v nej snáď tie najdôležitejšie a niekedy aj najkrajšie roky svojho života. Procesy odohrávajúce sa v škole sú výsledkom mnohých sociálnych a psychologických vplyvov. Na to, aby sme mohli poznať možnosti pôsobenia školy je potrebné poznať funkcie aké škola pre spoločnosť má.

K základným funkciám školy patria:

Výchovná funkcia – jej základom je prenos kultúrnych vzorov správania a hodnôt z jednej generácie na druhú. Formuje vlastnosti, vôľu,

⁶⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

⁶⁶ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, 167 s. ISBN 80-7160-207-8.

⁶⁷ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X.

charakter, čiže vlastnosti prejavujúce sa v správaní a konaní ľudí. Výchovné procesy prispievajú ku kultivácii osobnosti.⁶⁸

Vzdelávacia funkcia – napomáha pri osvojovaní kultúr ako sú jazyk, veda alebo umenie. Vzdelaním sú vlastne osvojené vedomosti a zručnosti ich používať. Vzdelanie prispieva ku kultivácii osobnosti tým, že človek niektoré veci vie, pozná a rozumie im.⁶⁹

Kvalifikačná funkcia – znamená nadobudnutie primeraných vedomostí, schopností a zručností potrebných pre výkon v zamestnaní. Kvalifikácia je nie adekvátna vzdelaniu. Vzdelanie prispieva k získavaniu kvalifikácie a uplatneniu absolventov škôl.⁷⁰

Integračná funkcia – prispieva k tvorbe postojov a zručností, ktoré umožňujú sociálny kontakt a komunikáciu nielen vo vnútri školy, ale aj v sociálnom živote komplexne. Integračná funkcia učí žiakov rešpektovať odlišnosť a individualitu rôznych ľudí, učí ich rozumieť iným a učí ich nadväzovaniu vzťahov s inými a zároveň komunikácii s inými.⁷¹

Selektívna funkcia – tým, že škola poskytuje výchovu, vzdelávanie a zároveň oceňuje výsledky žiakov vysvedčením a diplomom, svojim spôsobom ich selektuje do systému spoločenskej deľby práce. Táto funkcia vplýva na voľbu rôznych typov zamestnaní a tým aj na dosiahnutie istej sociálnej prestíže spojenej s materiálnym zabezpečením do budúcnosti.⁷²

Škola plní aj niektoré špeciálne funkcie, ktorými podľa Turka a Kaiserovej sú:

⁶⁸ WALTEROVÁ, E., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Úloha školy v rozvoji vzdelanosti*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2004, 295 s. ISBN 80-731-5083-2.

⁶⁹ WALTEROVÁ, E., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Úloha školy v rozvoji vzdelanosti*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2004, 295 s. ISBN 80-731-5083-2.

⁷⁰ TUREK, I., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Didaktika*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2008, 295 s. ISBN 978-80-8078-198-9.

⁷¹ WALTEROVÁ, E., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Úloha školy v rozvoji vzdelanosti*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2004, 295 s. ISBN 80-731-5083-2.

⁷² TUREK, I., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Didaktika*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2008, 295 s. ISBN 978-80-8078-198-9.

Ochranná funkcia – je ukotvená zákonmi a týka sa nepľnoletých žiakov. Škola je pravidelne sociálne kontrolovaná a akékoľvek priestupky v oblasti ochrany detí a mládeže sú ostro sankcionované.

Funkcia resocializačná alebo nápravná – táto funkcia vyplýva z náplne práce niektorých špeciálnych školských zariadení, ktoré vznikajú pri väzeniach pre mladistvých, pri nemocniciach a podobne.⁷³

Škola ako celok plní určité funkcie. Ich úlohou je vyzdvihnúť očakávania spoločnosti vyplývajúce z činnosti školských inštitúcií. To, čo sa od školy očakáva, spoločnosť spája s činnosťou školských inštitúcií.

⁷³ TUREK, I., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Didaktika*. 1. vyd. Brno: PAIDO - edice pedagogické literatury, 2008, 295 s. ISBN 978-80-8078-198- 9.

2.3 Ďalšie skupiny

Myslíme si, že súčasná mladá generácia nedokáže zmysluplne tráviť voľný čas. Tento problém sa netýka len mládeže, ale je to skôr celospoločenský problém, ktorý vo veľkej miere vplýva na delikvenciu dnešnej mládeže. Zodpovednosť za tento stav nesú hlavne rodičia, pretože ak nedokážu deti naučiť efektívnemu tráveniu voľného času, prípadne ak oni sami nedokážu deťom vyplniť zmysluplne voľný čas, potom sa deti usilujú využiť voľný čas iným, často nevhodným spôsobom.

Z hľadiska zdravého psycho-somatického vývinu detí a mládeže je voľný čas veľmi dôležitým aspektom v dennom režime a to z dôvodu, že voľný čas plní dve funkcie: regeneračnú a oddychovú. Znamená to, že voľný čas má pozitívny vplyv na psychickú a fyzickú regeneráciu človeka. Ako sme už spomínali, problém nastáva v prípade, ak mladý človek nevyužíva svoj voľný čas primeraným spôsobom.

Problematika nadmerného voľného času úzko súvisí napr. so záškoláctvom mladistvých, ktorá nadväzuje na problém detí z ulice. Z ulice je len krôčik k drogovej, alkoholovej či inej návykovej závislosti a páchanu trestnej činnosti.⁷⁴

Pri využívaní voľného času mládeže je nutné predchádzať situáciám vedúcim k drogám či alkoholu. Hlavnou príčinou, prečo mládež uniká k týmto „neduhom“ je snaha prispôbiť sa rovesníkom, partii, útek z rodinného prostredia, nuda a pod. Práve výchova patrí k preventívnym prostriedkom ako predchádzať negatívnym dôsledkom nevhodného využívania voľného času.

Ako tvrdí Kratochvílová, pri výchove mládeže k aktívnemu využívaniu voľného času je nutné brať do úvahy potreby a záujmy detí a dokázať ich motivovať k činnému formovaniu spôsobu života a rozvoja individuálnych daností v hodnotnom využívaní voľného času.⁷⁵

Voľný čas predstavuje pre dnešnú populáciu celospoločenský problém. Na jednej strane ide o nedostatok príležitostí a zaujímavých možností využitia

⁷⁴ PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, 167 s. ISBN 80-7160-207-8.

⁷⁵ KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika voľného času*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, 356 s. ISBN 978-80-8082-330-6.

voľného času a na druhej strane sú to nevyužitú možnosti alebo nezájum o jeho zmysluplné využívanie prípadne zneužívanie voľného času. Źiaľ, v súčasnosti možnosti využívania voľného času závisia vo veľkej miere aj od finančných možností rodičov a od ďalších dôležitých faktorov ako sú vzdialenosť, dostupnosť, informovanosť, ale aj miera vzdelanostnej úrovne rodičov a pod.

Ak si už dieťa zvolí nesprávnu formu trávenia voľného času a začlení sa do určitej skupiny mládeže, ktorá sa väčšinou zdržuje na ulici, hovoríme im „deti ulice“.

Týmto pojmom sú pomenované maloleté deti, ktoré žijú z rôznych dôvodov na ulici. Najčastejšie sa s nimi môžeme stretnúť v chudobných krajinách, napr. v Afrike. Ich rodičia alebo príbuzní väčšinou zomreli na následky ochorenia HIV/AIDS, alebo ich rodičia nechceli, či nedokázali vychovať. V druhom prípade môže ísť o rodičov bez práce, závislých od alkoholu alebo trpiacich veľmi veľkou chudobou.⁷⁶

S deťmi ulice sa však môžeme stretnúť aj v ekonomicky stabilných krajinách. Tu je príčinou ich života na ulici skôr to, že nie každé dieťa má možnosť vyrastať v harmonickom rodinnom prostredí a z nefunkčnej rodiny radšej uteká. Často ide o deti týrané, sexuálne zneužívané, deti z rozvrátených rodín alebo deti z rodín alkoholikov. Strádanie blízkosti rodiny potom hľadajú inde, prevažne v partii svojich rovesníkov.

Podľa Kotasovej a Kaiserovej sa najčastejšie stretneme na ulici s deťmi vo veku 10 – 18 rokov, pričom najpočetnejšou skupinou sú deti vo veku 14 – 18 rokov. Skôr sa združujú vo väčších mestách, pretože majú väčšiu anonymitu, minimálnu sociálnu kontrolu a širšie možnosti existencie na ulici. Neraz prespávajú v odstavených vagónoch, na železničných staniciach, stavajú si provizórne útulky z kartónov a bední. Často si hľadajú „priateľov“, ktorí im za protislužbu sexuálneho aktu umožnia prespať aj vo svojom byte.⁷⁷

⁷⁶ SVOBODOVÁ, M., VRBOVSKÁ, P. S., BÁRTOVÁ, D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. 1. vyd. Praha: PROMĚNA, OS DOM, 2002, 58 s.

⁷⁷ KOTASOVÁ, J., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Vybrané kapitoly z patopsychologie*. 1. vyd. Olomouc: HANEX, 2000, 245 s. Ekonomie. ISBN 80-857-8330-4.

K rizikovým skupinám by sme mohli zaradiť všetky deti, ktoré majú akýsi neriešený problém predovšetkým v rodine, napr. ak sa dieťa dopustí záškoláctva, môže časom, zo strachu pred trestom od rodičov, v konečnom dôsledku utiecť z domu.

Ako uvádza Kotasová a Kaiserová, motívom ich úteku je zvyčajne konflikt, ktorý je veľmi silnej intenzity, týka sa veľmi dôležitej oblasti jednotlivca a má dlhodobé trvanie.⁷⁸

Spomenieme niektoré skupiny detí žijúcich na ulici, s ktorými sa bežne stretávame v súčasnej spoločnosti:

Deti s kľúčom na krku – ide o deti, ktoré v skutočnosti domov majú, sú materiálne zabezpečené, niekedy až nadštandardne, no chýba im citová väzba a vzťah s rodičmi, ktorí sú neustále zaneprázdnení a nemajú čas na ne, pretože sú zameraní len na svoju kariéru. Týmto deťom hovoríme, že sú to „deti s kľúčom na krku“.

Záškoláci – sú to deti, ktoré trávia na ulici čas, ktorí majú byť v škole. Čas trávený deťmi na ulici sa predlžuje, pričom rodina ani škola o ničom netušia. Pri riešení záškoláctva neexistuje žiadny sociálny ani výchovný program, ktorý by bol účinný.

Nezamestnaní mladí ľudia – ide o skupinu mladých ľudí do 18 rokov, ktorí len na ulici nachádzajú pochopenie, kompenzujú tu svoj pocit menejcennosti, sklamaní a ulica im dáva priestor na ventilovanie svojho hnevu proti spoločenskému systému.⁷⁹

Deti pochádzajúce z problémových sociálnych pomerov – sú to deti z rodín, v ktorých rodičia nedokážu naplniť rodičovské role, sú ľahostajní k potrebám svojich detí a nemajú o ne žiadny záujem. A tak sa deti dostávajú na ulicu, pričom sa o ne nikto nezaujíma, nikto ich nehľadá, lebo rodičia sú napr. závislí od alkoholu alebo iných návykových látok. Problémové sociálne pomery sú sprevádzané citovou depriváciou, sociálnou depriváciou

⁷⁸ KOTASOVÁ, J., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.. *Vybrané kapitoly z patopsychologie*. 1. vyd. Olomouc: HANEX, 2000, 245 s. Ekonómia. ISBN 80-857-8330-4.

⁷⁹ ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*. 3. vyd. Bratislava: VEDA, 2009, 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

a depriváciou základných biologických potrieb.⁸⁰

Deti utekajúce z domu svojich rodičov – ide o najväčšiu skupinu detí žijúcich na ulici, ktorá sa tu zdrží len na krátky čas, lebo ich zvyčajne nájde polícia, rodina či sociálni pracovníci. Ich motivácia k úteku býva rôzna: dysfunkčná rodina, týranie, zneužívanie či len obyčajná túžba po dobrodružstve. Tieto deti stráajú množstvo a kvalitu citových podnetov zo strany rodičov.⁸¹

Deti páchajúce trestnú činnosť, živiace sa prostitúciou, deti závislé na alkohole či drogách – tieto deti sú sklamané z dospelých, zo spoločnosti, ktorá je nevšímavá k problémom, ktoré ich ťažia a nemajú s nimi dobrý vzťah. Ako únik z reality volia spôsob života, ktorý býva často podnetom k ich zneužívaniu dospelými, ktorí ich nútia k asociálnej činnosti akými sú prostitúcia, alkoholizmus či drogové závislosti.⁸²

Ak sa už mladistvý jednotlivec dostane na ulicu, je v možnostiach terénnej sociálnej práce pomôcť mu v riešení svojho problému. Ako uvádza Ambrózová, terénna sociálna práca je nenahraditeľná, pretože zachytáva a rieši problém tam, kde vznikol a ponúka pomoc v prirodzenom prostredí.⁸³

V závere tejto podkapitoly by sme chceli upriamiť pozornosť predovšetkým na výchovu detí a mládeže, pretože výchova podmieňuje to, do akej sociálnej skupiny sa zaradíme. Medzi primárne príčiny vzniku sociálnej deviácie mladistvých patrí práve vplyv sociálneho prostredia na jednotlivca. Ide o veľkú skupinu faktorov, ktoré na neho vplývajú. Sú nimi napríklad skupiny alebo osoby, s ktorými je človek v každodennom kontakte.

⁸⁰ KOTASOVÁ, J., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Vybrané kapitoly z patopsychologie*. 1. vyd. Olomouc: HANEX, 2000, 245 s. Ekonómia. ISBN 80-857-8330-4.

⁸¹ ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*. 3. vyd. Bratislava: VEDA, 2009, 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

⁸² KOTASOVÁ, J., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Nizkoprahové programy pre deti a mládež: Úvod do problematiky*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia mládeže Slovenska, 2000, 245 s. Ekonómia. ISBN 80-969-3480-5.

⁸³ AMBRÓZOVÁ, A. et al. *Proces terénnej sociálnej práce v sociálne vylúčenej komunite*. Bratislava: PDCS, o.z., 2006, 76 s. ISBN 80-969431-3-8.

3. VPLYV SOCIÁLNEHO PROSTREDIA NA OSOBNOSŤ

3.1 Vplyv rodinného prostredia na osobnosť

Rodina zabezpečuje prepojenie medzi jednotlivými generáciami, a ak naplňa všetky svoje funkcie, tak vytvára nenahradiťelné prostredie pre všetkých svojich členov a predovšetkým pre deti. Rodina je primárnym prostredím, do ktorého dieťa vstupuje, formuje jeho vývoj, podmieňuje životnú cestu, ktorou sa vyberie a je pre dieťa oporou. Dieťa sa v nej učí budovať svoju individuálnu rozdielnosť od iných.

Rodinné prostredie najviac ovplyvňuje správanie dieťaťa. Ako píše Krajčírová a Mikloško, k faktorom, ktoré vplyvajú na správanie dieťaťa patria: *„výchovné postupy, atmosféra v rodine, vzájomné vzťahy medzi rodičmi, rodičmi a dieťaťom, stupeň a spôsob uspokojovania potrieb dieťaťa, morálne hodnoty, sociálne väzby rodiny.“* Ďalej uvádzajú, že rodina je miestom, kde sa dieťa učí zvládať jednoduché úlohy a učí sa sociálnemu začleneniu v spoločnosti.⁸⁴

Každá rodina disponuje špecifickými prvkami, ktoré ju zaraďujú do kategórie: úplná, neúplná, doplnená, prípadne funkčná, nefunkčná, dysfunkčná. Toto delenie sme priblížili v predchádzajúcej kapitole. Rodina rovnako ako každé iné sociálne prostredie vplýva na človeka pozitívne aj negatívne.

Pozitívny vplyv

Funkčná rodina vplýva na človeka predovšetkým pozitívne.

Peltová tvrdí o pevných väzbách medzi rodičmi a deťmi pozitívne vplyvajúcimi na telesný a duševný vývoj dieťaťa už od narodenia. Súčasťou tohto procesu je priamy a pravidelný fyzický kontakt medzi nimi, ktorý je

⁸⁴ KRAJČÍROVÁ, M., MIKLOŠKO, J. In: LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti*. Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

považovaný za citový prejav vo forme pohladení či bozkov.⁸⁵

Vo funkčnej rodine sa utvárajú medziľudské vzťahy a formuje sa v nej osobnosť a správanie človeka. V tomto prostredí človek „*rastie, intelektuálne, citovo, duchovne, fyzicky, duševne sa vyvíja alebo chradne. Tým ovplyvňuje alebo inšpiruje ostatných jedincov.*“⁸⁶

Laca tieto procesy dopĺňa a tvrdí, že tvorivým rozvojom jednotlivca a hlbším duchovným poznaním získava dieťa zaujímavé podnety, ktoré ho v živote budú ovplyvňovať.⁸⁷

Ako sme už spomínali, rodina vplýva na jedinca nielen pozitívne, ale aj negatívne. Negatívny dopad je viditeľný predovšetkým v nefunkčnej alebo patologickej rodine.

Negatívny vplyv

Ak sa jednotliviec odchýli od normy spoločenského správania, vzniká u neho sociálna deviácia, ktorá prehlbuje vznik patológie v rodine. K najčastejším formám patológií v rodine patria:

Alkoholizmus – alkoholizmus v rodine spôsobuje, že deti alkoholikov majú rovnako sklon k užívaniu alkoholu a návykových látok.

Ako uvádza Turček, alkoholizmus môže spôsobiť u dieťaťa poruchy správania, agresivitu, nesústredenosť v škole, sklony k sociálno-patologickým javom a veľa ďalších druhov porúch správania.⁸⁸

Časom sa dieťaťu takýto rodič odcudzí, lebo vidí, že sa na neho už nemôže spoľahnúť, nemôže mu dôverovať a nemôže sa mu zveriť. Je to skôr osoba, ktorá ubližuje svojmu partnerovi a doma vytvára negatívne prostredie.

Drogy – drogy majú vplyv na celú rodinu. Drogová závislosť člena

⁸⁵ PELTOVÁ, N. In: LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti*. Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

⁸⁶ LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti*. Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

⁸⁷ LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti*. Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

⁸⁸ TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava: IRIS, 2003, 168s. ISBN 80-223-1574-5.

rodiny vytvára napätie a tlak v rodinných vzťahoch, kazí sa aj vzájomný vzťah medzi rodičmi. O situácii sa boja doma otvorene hovoriť, snažia sa ju udržať v tajnosti. Ak ide o školopovinné dieťa, majú strach z toho, že by mohli ich dieťa vyhodiť zo školy alebo rozšíriť jeho záznam na políciu. Naopak si neuvedomujú, že rovnako ako dieťa, aj oni – rodičia sa dostali do kolotoča klamstiev.

Domáce násilie – Poněšický tvrdí, že agresia je určité emočné rozpoloženie (napr. zlosť, hnev, nepriateľstvo, pohrdanie) spojené s túžbou niekoho zabiť alebo mu len ublížiť. Tento spôsob života je pre jeho obeť veľmi traumatizujúci a dlhodobo alebo trvalo poškodzuje psychické a fyzické zdravie človeka.⁸⁹

Rozvod – deti z rozvedených rodín vnímajú rozpad rodiny ako veľmi negatívny jav. Na psychike dieťaťa zanechá táto skutočnosť stopy, s ktorými sa neraz vyrovnáva celý život. Myslíme si, že rozvod je skôr negatívnym javom vplývajúcim na zdravý vývoj dieťaťa. Dieťa sa často obviňuje za rozpad manželstva a rozvrat rodiny. Na nového partnera matky prípadne otca sa ťažko adaptuje, neraz ním pohŕda a opovrhne ním. Ak však ide o rodinu dlhodobo nefunkčnú, je mnohokrát lepšie z takej rodiny odísť a pokúsiť sa vytvoriť lepšie podmienky na výchovu a rozvoj dieťaťa.

Domnievame sa, že bez ohľadu na to, o aký druh patologického správania v rodine ide, život dieťaťa a ďalších členov rodiny je ohrozený a má negatívny dopad na zdravý vývoj svojich členov.

⁸⁹ PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005, 226 s. ISBN 80 - 7254 - 593 - 0.

3.2 Vplyv školského prostredia na osobnosť

Školské prostredie by malo byť jednoznačne útulné, estetické, malo by byť zabezpečené vhodné osvetlenie v triede a nemali by do triedy prenikať vonkajšie zvuky či hluk, ktoré môžu narušiť vzdelávací proces. Vhodným doplnkom zaručujúcim úspešnosť učiteľovej práce je použitie primeraných učebných pomôcok. Všetky tieto spomenuté činitele majú za následok vytvorenie alebo nevytvorenie vhodného školského prostredia.

K pozitívnym vplyvom školského prostredia by sme s určitosťou zaradili funkcie, ktoré škola naplňa voči svojim žiakom či študentom. Sú nimi výchovná, vzdelávacia, kvalifikačná, integračná, selektívna, ochranná a resocializačná funkcia. Priblížili sme ich v predchádzajúcej kapitole. Rovnako ako rodina, tak aj škola môže vplývať na dieťa negatívne.

V bežnom živote sa najčastejšie stretávame s týmito negatívnymi javmi:

Vplyv výchovno-vzdelávacieho procesu

Výchovno-vzdelávací proces je vo veľkej miere podmienený správaním učiteľa. Učiteľ by mal vzdelávací proces smerovať k aktivite žiakov a to ich správnym motivovaním.

Jedným z negatívnych faktorov je aj nadmerné zaťažovanie žiakov a s tým súvisiace nezvládanie učiva žiakmi. To má za následok frustráciu z nezvládnutia učebnej látky. Tento jav môže byť sprevádzaný zúfalosťou, niekedy aj nezaujmom o učenie, ktoré môže vyústiť v záškoláctvo.⁹⁰

Vplyv osobnosti učiteľa

Jednou z príčin neprospievania žiakov je netaktné správanie učiteľa, akými sú subjektívne a zaujaté hodnotenie žiaka, podceňovanie žiaka, zosmiešňovanie žiaka, neochota pochopiť skúšaného žiaka a pod.

Aj vysvetľovanie a podanie učiva by malo byť jasné, presne formulované. Veľmi negatívne na deti pôsobí, ak učiteľ nemá dostatočné odborné vedomosti alebo naopak, ak učivo podáva príliš odborne. Nepripravenosť výkladu učiva veku a schopnosti žiakov prijať podanú látku môže spôsobiť nezáujem a s ním spojené slabé prospešovanie.

⁹⁰ KOPČANOVÁ, D. *Prevencia násilia v škole a v školských výchovných zariadeniach*. In: *Vychovávateľ: Časopis pedagógov*, roč. 46, 2001, č. 7, s. 10-13. ISSN 0139-6919.

Šikanovanie

V súčasnosti sa čoraz častejšie stretávame na školách so šikanovaním. Za šikanovanie sa považuje to, keď jedno alebo skupina detí škaredo a nepríjemne nadáva a posmieva sa inému dieťaťu, bije ho, kope, vyhráža sa mu, zamyká ho do miestnosti a pod. Šikanované dieťa sa týmto stresujúcim situáciám samo nedokáže ubrániť. Šikanovaním môžu byť tiež opakované posmešky voči rodine obete.⁹¹

Šikanovanie začína na prvý pohľad nevinne ako istá forma „testovania“, ktorá môže prerásť až vo fyzické násilie medzi žiakmi.

⁹¹ ROSOVÁ, D. *Prevencia správania u žiakov základnej školy. Pohľad sociálneho pracovníka Centra výchovnej a psychologickéj prevencie*. In: *Učiteľské noviny*, roč. LIV, 2004, č. 4.

3.3 Vplyv ďalších sociálnych skupín na osobnosť

Ako sme v predchádzajúcej kapitole uviedli, terénna sociálna práca pomáha deťom, ktoré sa z rôznych príčin ocitli na ulici.

Matoušek definuje terénnu sociálnu prácu ako „sociálnu prácu s rizikovými jednotlivcami alebo skupinami vykonávanú v prirodzenom prostredí klientely.“⁹²

Podľa Levickej tvoria deti ulice dve skupiny. Jednu tvoria deti a mládež bez domova a druhú tvoria deti a mládež, ktorá trávi svoj voľný čas na ulici, no domov má. Tej druhej skupine sa hovorí neorganizovaná mládež.⁹³

Podľa Svobodu už len samotné pomenovanie „neorganizovaná mládež“ pôsobí na okolie veľmi negatívne. Podľa neho sa táto skupina ľudí vymyká normálu a tak dostáva nálepku sociálneho vylúčenia.⁹⁴

Je pravdou, že veľká časť mládeže na ulici pácha trestnú činnosť. Dostáva sa do kontaktu s užívaním alkoholu a návykových látok. Môžu sa stať obeťami zneužívania na detské žobranie či detskú prostitúciu. Tým, že nemajú nad sebou sociálnu kontrolu, sú náchylnejšie na vznik patologického správania. Neuvedomujú si, že drogy a prostitúcia prispievajú k nákaze a následnému šíreniu pohlavných chorôb alebo iných krvou prenosných ochorení.

Neorganizovaná mládež spolu s deťmi, ktoré sa ocitli v ťažkých životných situáciách patria k cieľovej skupine rôznych nízkoprahových programov, vykonávaných formou terénnej sociálnej práce.

Prijatím Zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vzrástol počet nízkoprahových programov. „Snád' najznámejšie sú najmä nízkoprahové programy pre deti a mládež (NPDM). Ich oficiálny vznik sa datuje od roku 2003.“⁹⁵

⁹² MATOUŠEK, O. In: RICHTEROVÁ, B., ORGONÍKOVÁ, L. *Různé cesty pomoci: porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova*. Krnov: AKLUB, 2008, 72 s. ISBN 978-802-5415-627. s. 5.

⁹³ LEVICKÁ, J. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. 1. vyd. Trnava: Edícia PROSOCIO, 2006, 334 s. ISBN 80-969454-0-8.

⁹⁴ SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. Kontaktní práce, 2008. ISBN 978-80-254-4001-8.

⁹⁵ HRAŇOVÁ, P., ŠOPOVÁ, M. *Úloha nízkoprahových programov pre deti a mládež v prevencii kriminality. Mládež a kriminalita*. Zborník z II. Medzinárodnej konferencie, 2006, s. 400-404. ISBN 978-80-8094-090-4. s. 400.

PRAKTICKÁ ČASŤ

4. CIEĽ PRIESKUMU

Cieľom nášho prieskumu bolo skúmanie rôznych aspektov sociálneho prostredia podieľajúcich sa na formovaní osobnosti žiakov základných škôl a následné porovnanie vplyvu sociálneho prostredia na správanie žiakov z bežných rodín a z rómskych rodín. V predkladanej práci sme sa zamerali predovšetkým na vplyv rodiny, školy a rovesníkov na žiakov.

4.1 Pracovné hypotézy

V práci sme empiricky overovali 4 hypotézy, ku ktorým sme dospeli štúdiom odbornej literatúry. Nakoľko je oblasť rizikového správania veľmi rozsiahla, stanovili sme si hypotézy v týchto oblastiach: rodinná výchova, školské prostredie a voľný čas.

Hypotéza č. 1

Deti pochádzajúce z rodín s nižšou vzdelanostnou úrovňou rodičov, sú menej motivované k učeniu ako deti pochádzajúce z rodín s vyššou vzdelanostnou úrovňou rodičov.

Hypotéza č. 2

Deti pochádzajúce z rodín, v ktorých sa užívajú návykové látky rovnako inklinujú k užívaniu návykových látok.

Hypotéza č. 3

Deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia javia menší záujem o krúžky a športové aktivity ako deti pochádzajúce zo sociálne priaznivého prostredia.

Hypotéza č. 4

Deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia riešia svoje problémy skôr s kamarátmi ako s rodičmi.

4.2 Použité metódy, techniky, postupy

Prieskum, ktorým sme spracovávali empirickú časť, má kvalitatívny charakter. Cieľom tohto prieskumu je poodhaliť doteraz nezistené skutočnosti súvisiace so sociálno-patologickým správaním, prípadne s vplyvom nevhodného sociálneho prostredia na správanie človeka.

Ondrejkoovič k problematike kvalitatívneho prieskumu dodáva, že v kvalitatívnom prieskume sa obvykle pracuje s menším počtom probandov. Táto vzorka nemá reprezentatívny charakter pre zovšeobecnenie výsledkov prieskumu.⁹⁶

Nedostatkami kvalitatívneho prieskumu sú napr. otázka reliability, subjektivita prieskumu či špekulatívnosť pri interpretácii.⁹⁷

Prieskum sa realizoval v mesiaci január 2013. Skúmanú vzorku sme získali náhodným výberom, ktorého základom bola dostupnosť osôb a ich ochota spolupracovať na prieskume. Oslovili sme Základnú školu v Spišskej Belej a Špeciálnu základnú školu taktiež v Spišskej Belej. Po vzájomnej dohode s riaditeľmi škôl bola vybraná jedna trieda tretieho ročníka z každej školy. Požiadali sme žiakov o vyplnenie dotazníka. Dotazník bol zložený z troch kategórií: rodina, škola, voľný čas. Celý dotazník bol zostavený z 15tich otázok, z toho 5 otvorených a 10 uzavretých (viď príloha č. 1). Otvorený typ otázok neponúka respondentovi žiadne varianty odpovedí, odpovede vyjadruje respondent slovami. Naopak uzavretý typ otázok vopred ponúka niekoľko možných variant odpovedí, z ktorých si respondent vyberá jednu alebo viac variant.

Zber dát a administrácia prebehli priamo v triedach za prítomnosti učiteľov. Žiaci dostali ústne inštrukcie ako postupovať pri vyplňaní dotazníka a boli uistení o anonymite ich odpovedí. Rovnako sme ich požiadali, aby sa v prípade nejasností nebáli opýtať. Vyplňanie dotazníkov trvalo jednu vyučovaciu hodinu v každej triede. V sumáre konštatujeme, že sme vyzbierali 30 kompletne vyplnených dotazníkov.

⁹⁶ ONDREJKOVIČ, P. *Úvod do metodológie sociálnych vied: Základy metodológie kvantitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2005, 173 s. ISBN 8088904358.

⁹⁷ VENDELOVÁ, N. *Možnosti poznávania života ľudí analýzou ich príbehov*. In: DŽUKA, J. (ed). *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov: Prešovská univerzita, 2004. s. 143-151. ISBN 80-8068-282-8.

V tomto prieskume bola použitá dotazníková metóda, ktorá je určená pre hromadné získavanie údajov. Ide o písomnú formu kladenia otázok a získavanie odpovedí umožňuje v pomerne krátkom časovom horizonte získať určité množstvo informácií od väčšieho počtu osôb. Problémom alebo nedostatkom pri dotazníkovej metóde môže byť vierohodnosť získaných informácií.⁹⁸

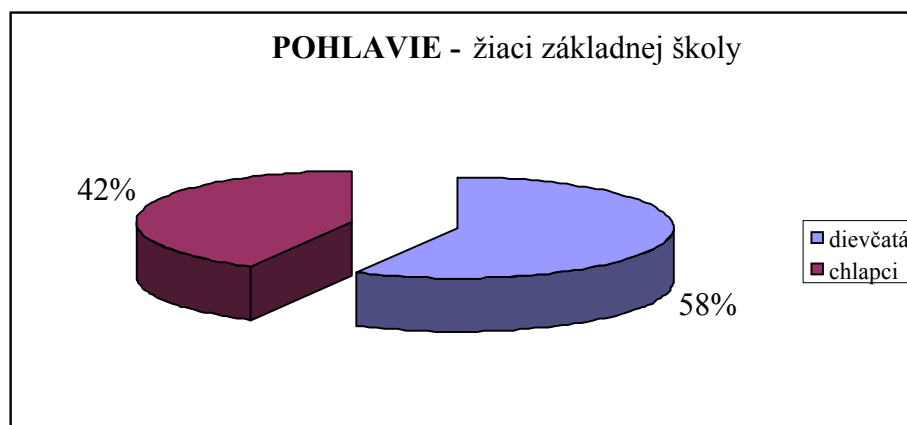
Výpočty a grafy, ktoré sú súčasťou vyhodnotenia dotazníkov, boli vyhotovované v programe Microsoft Excel kancelárskeho balíka Microsoft Office 2003.

⁹⁸ KRYKORKOVÁ H., CHVÁL, M. *Pedagogicko-psychologická diagnostika a očakávané proměny jejího pojetí*. In: VALISOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. et al. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 299-317. ISBN 978-80-247-1734-0.

4.3 Charakteristika prieskumnej vzorky

Prieskum bol realizovaný na dvoch vzorkách. Jednu vzorku tvorili žiaci 3. ročníka základnej školy v počte 19 žiakov (N=19) a druhú vzorku tvorili žiaci špeciálnej základnej školy v počte 11 žiakov (N=11).

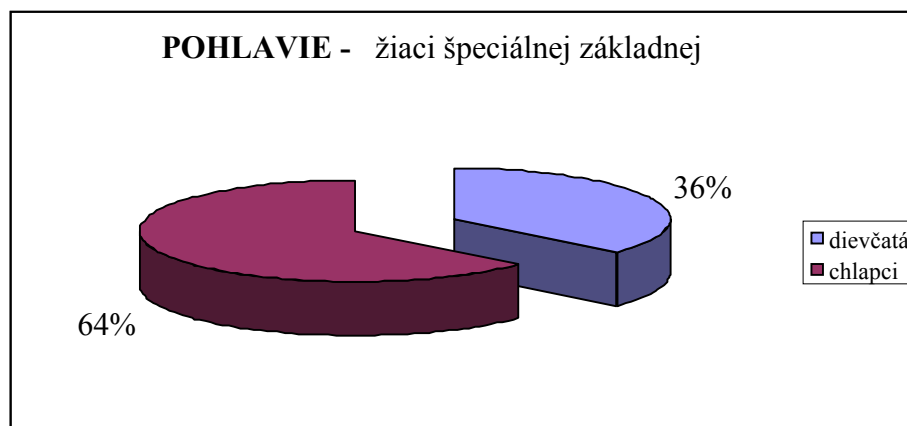
Graf 1: Rozdelenie detí základnej školy podľa pohlavia

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V prvej vzorke bolo skúmaných 19 respondentov, pričom dievčat bolo 11 (58%) a chlapcov bolo 8 (42%).

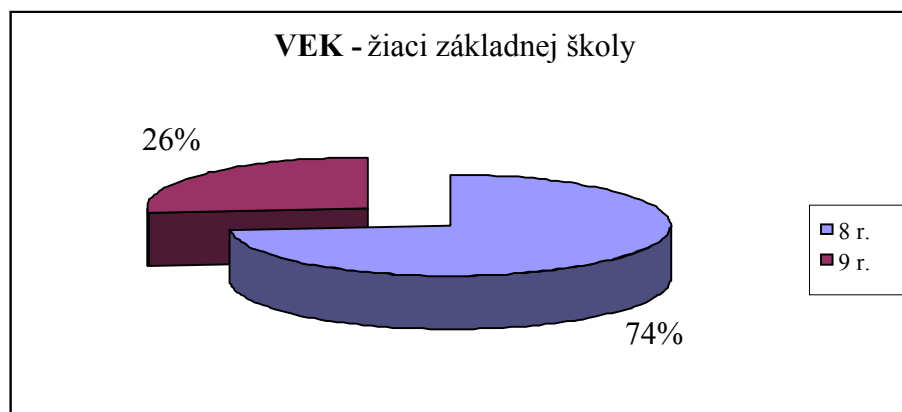
Graf 2: Rozdelenie detí špeciálnej základnej školy podľa pohlavia

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V druhej vzorke bolo skúmaných 11 respondentov, z toho dievčatá boli 4 (36%) a chlapcov bolo 7 (64%).

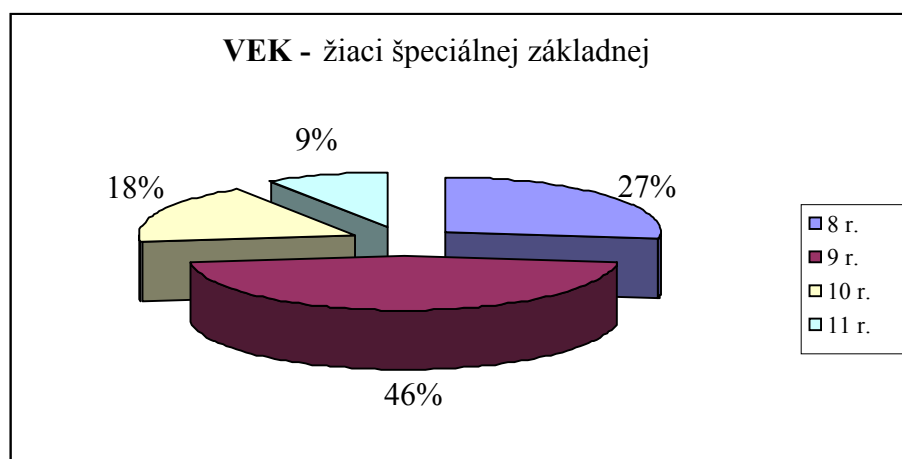
Graf 3: Rozdelenie detí základnej školy podľa veku

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Vek respondentov prvého výskumného súboru bol 8 a 9 rokov. Osemročných bolo 14 (74%) a deväťročných bolo 5 (26%).

Graf 4: Rozdelenie detí špeciálnej základnej školy podľa veku

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Vek respondentov druhého výskumného súboru sa pohyboval od 8 do 11 rokov. Osemroční boli 3 (27%), 9 roční boli 5 (46%), 10 roční boli 2 (18%) a jedenásťročná bola 1 (9%).

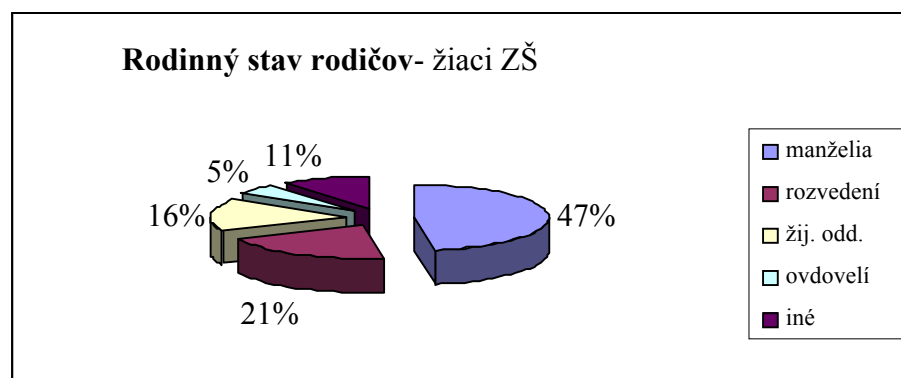
4.4 Výsledky prieskumu – vyhodnotenie dotazníka

Demografické údaje určujúce vek a pohlavie skúmaných respondentov sme už uviedli vyššie, preto v tejto časti uvádzame vyhodnotenie všetkých kompletne vyplnených dotazníkov z oboch prieskumných vzoriek. Pre porovnanie uvádzame odpovede jednotlivých otázok zo všetkých troch kategórií: rodina, škola a voľný čas z oboch vzoriek za sebou.

RODINA

Otázka č. 1: Tvoji rodičia sú:

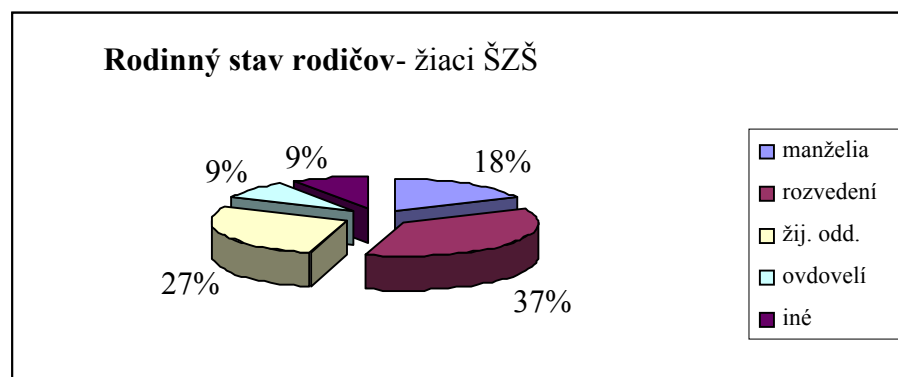
Graf 5: Rodinný stav rodičov u žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Skúmaných bolo 19 respondentov, z toho deväť (47%) z nich uviedlo, že rodičia žijú v manželstve, štyria (21%) uviedli, že rodičia sú rozvedení, traja (16%) uviedli, že rodičia žijú oddelene, jeden (5%) uviedol, že rodič je ovdovelý a dvaja (11%) respondenti uviedli, že rodičia žijú v inom vzťahu.

Graf 6: Rodinný stav rodičov u žiakov špeciálnej základnej školy

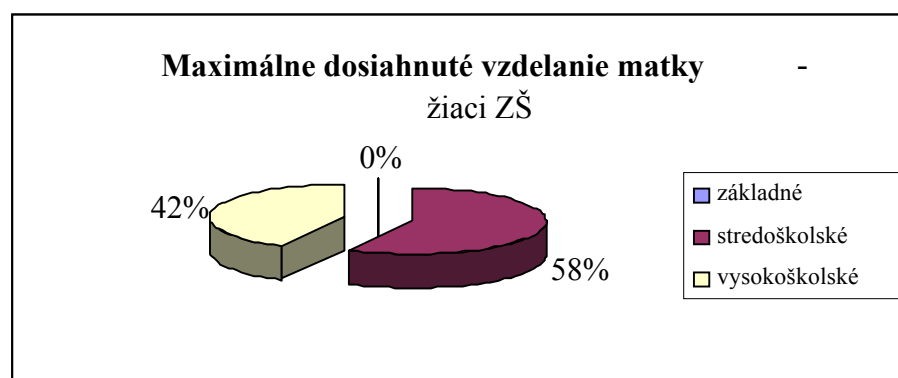
Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V druhej vzorke bolo skúmaných 11 žiakov, z toho dvaja (18%) uviedli, že rodičia žijú v manželstve, štyria (37%) uviedli, že rodičia sú rozvedení, traja (27%) uviedli, že rodičia žijú oddelene, jeden (9%) uviedol, že rodič je ovdovený a rovnako jeden (9%) žiak uviedol, že rodičia žijú v inom vzťahu.

Otázka č. 2: Aké je maximálne dosiahnuté vzdelanie твоjich rodičov.

Matka

Graf 7: Maximálne dosiahnuté vzdelanie matky žiakov základnej školy

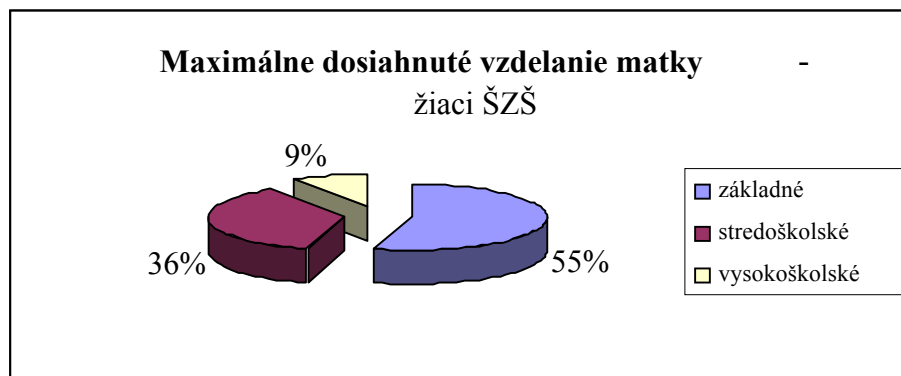

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Zo skúmanej vzorky 19 respondentov odpovedalo na položenú otázku o vzdelaní matky 11 (58%) žiakov, že ich matka má ukončené stredoškolské

vzdelanie a u ôsmich (42%) opýtaných, má matka ukončené vysokoškolské vzdelanie.

Graf 8: Maximálne dosiahnuté vzdelanie matky žiakov špeciálnej základnej školy

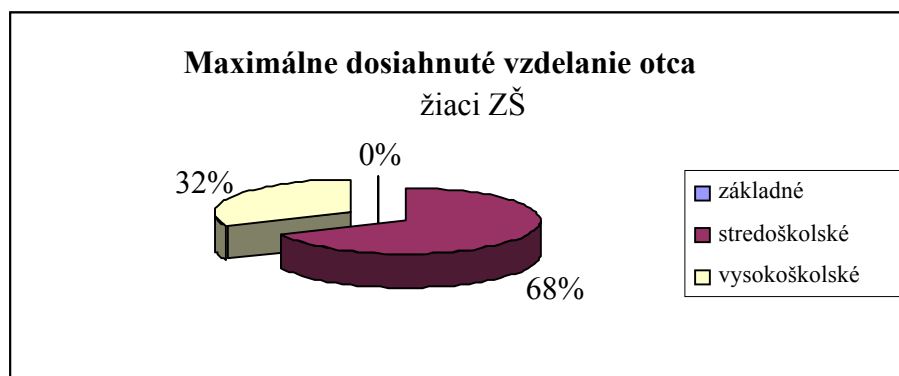

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z jedenástich opýtaných žiakov druhej skúmanej vzorky boli odpovede žiakov nasledovné: šesť (55%) uviedlo, že ich matka má ukončené základné vzdelanie, štyria (36%) žiaci uviedli, že ich matka má ukončené stredoškolské vzdelanie a jeden (9%) žiak uviedol, že jeho matka má ukončené vysokoškolské vzdelanie.

Otec

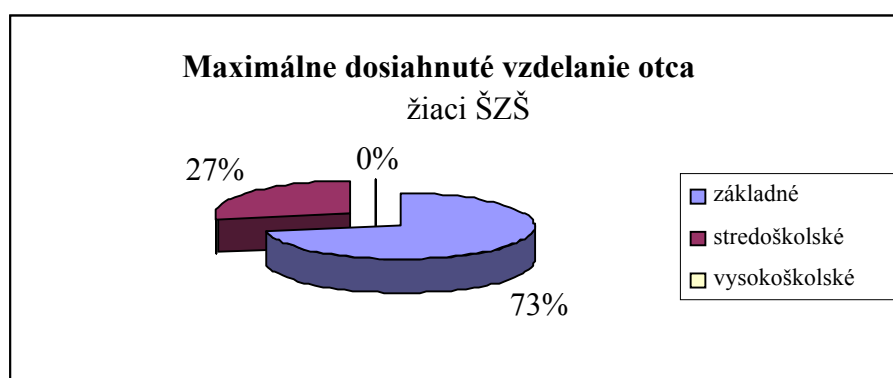
Graf 9: Maximálne dosiahnuté vzdelanie otca žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Zo skúmanej vzorky 19 respondentov odpovedalo na položenú otázku o vzdelaní otca trinásť (68%) žiakov, že ich otec má ukončené stredoškolské vzdelanie a u šiestich (32%) opýtaných, má otec ukončené vysokoškolské vzdelanie.

Graf 10: Maximálne dosiahnuté vzdelanie otca žiakov špeciálnej základnej školy

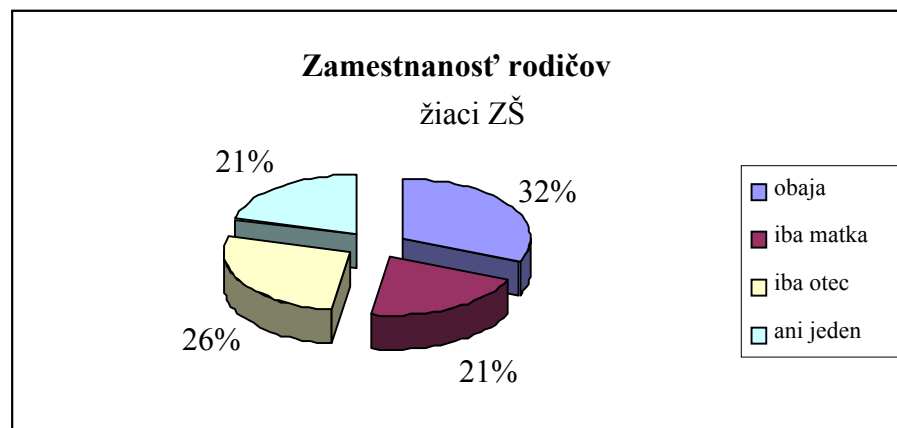
Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z jedenástich opýtaných žiakov druhej skúmanej vzorky boli odpovede žiakov nasledovné: osem (73%) žiakov uviedlo, že ich otec má ukončené len základné vzdelanie a traja (27%) žiaci uviedli, že ich otec má ukončené

stredoškolské vzdelanie. Vysokoškolské vzdelanie otca neuviedol ani jeden opýtaný žiak.

Otázka č. 3: Sú tvoji rodičia zamestnaní?

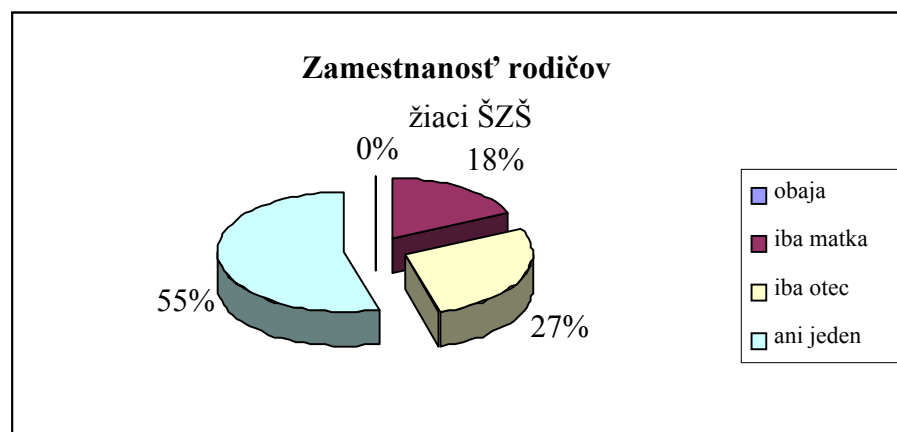
Graf 11: Zamestnanosť rodičov žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z celkového počtu devätnástich opýtaných žiakov prvej skúmanej vzorky uviedlo šesť (32%) žiakov, že obaja rodičia sú zamestnaní, štyria (21%) uviedli, že zamestnaná je len matka, piati (26%) uviedli, že zamestnaný je len otec a štyria (21%) uviedli, že obaja rodičia sú nezamestnaní.

Graf 12: Zamestnanosť rodičov žiakov špeciálnej základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z jedenástich opýtaných žiakov druhej skúmanej vzorky uviedli dvaja (18%) žiaci, že ich matka je zamestnaná, traja (27%) žiaci uviedli, že iba otec je zamestnaný a šesť (55%) žiakov uviedlo, že obaja rodičia sú nezamestnaní. Ani jeden z opýtaných žiakov neuviedol zamestnanie oboch rodičov.

Otázka č. 4: Užíva niekto v tvojej rodine – alkohol, cigarety, drogy? (Ak áno, tak kto a aké látky užíva)

V prvej skúmanej vzorke sa podľa odpovedí opýtaných žiakov najčastejšie vyskytoval v rodine alkohol, druhou látkou boli cigarety, drogy sa v rodine nevyskytli.

V druhej skúmanej vzorke sa v rodine najčastejšie vyskytovali cigarety a alkohol, odpovede boli vyvážené a drogy sa v rodine vyskytli len v troch prípadoch.

Vzhľadom k tomu, že išlo o otvorený typ otázky a možností na odpoveď bolo viac, neuvádzame grafické vyhodnotenie otázky.

Otázka č. 5: Stretol/a si sa niekedy s domácim násilím? (Ak áno, uveď u koho)

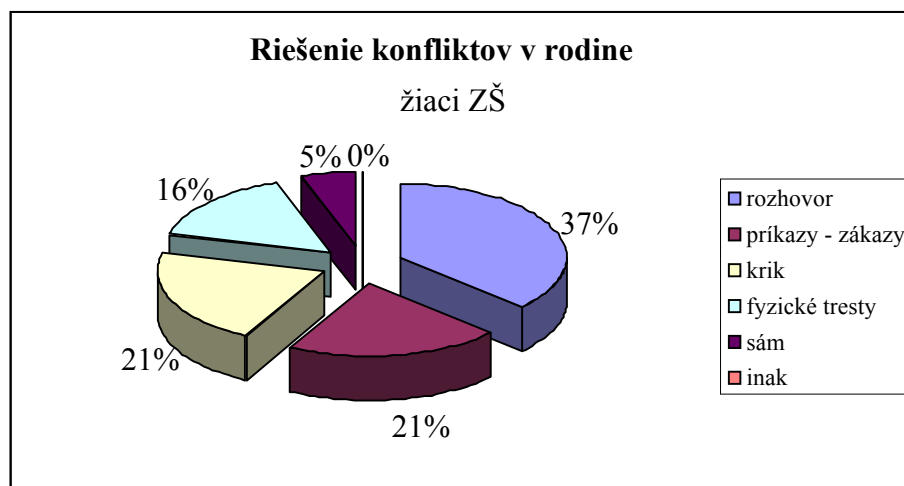
V prvej skúmanej vzorke uviedli žiaci, že s domácim násilím sa najčastejšie stretli v médiách, na druhom mieste uviedli – medzi kamarátmi a na treťom mieste uviedli, že s domácim násilím sa stretávajú doma.

V druhej skúmanej vzorke uviedli žiaci, že sa s domácim násilím najčastejšie stretli medzi kamarátmi a ako druhú uviedli rodinu. Viac možností žiaci neuviedli.

Vzhľadom k tomu, že išlo o otvorený typ otázky a možností na odpoveď bolo viac, neuvádzame grafické vyhodnotenie otázky.

Otázka č. 6: Ako sa riešia konfliktné situácie alebo problémy u Vás v rodine?

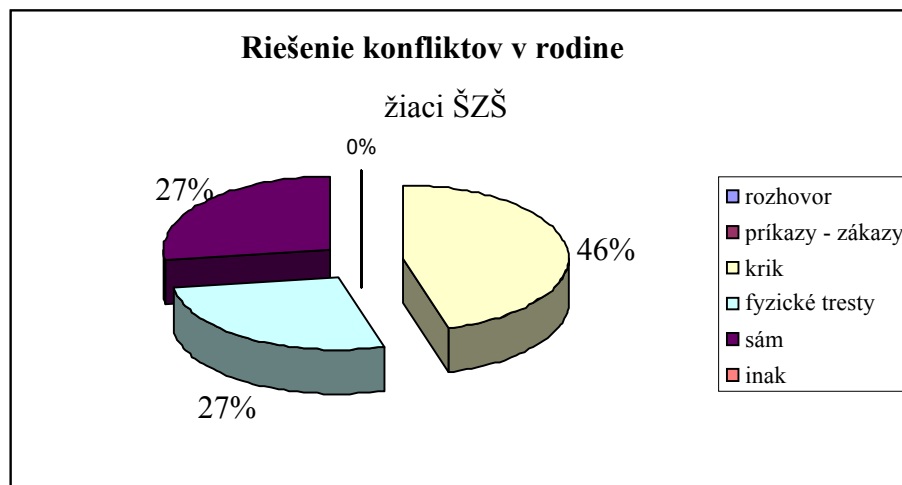
Graf 13: Riešenie konfliktov v rodine žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z celkového počtu 19 opýtaných respondentov prvej skúmanej vzorky siedmi (37%) uviedli, že konflikty v rodine sa riešia vzájomným rozhovorom, štyria (21%) uviedli, že konflikty sa u nich riešia príkazmi a zákazmi a rovnaký počet detí uviedlo, že aj krikom. Fyzické tresty sa v rodine používajú u troch (16%) opýtaných žiakov a jeden (5%) žiak uviedol, že si problémy rieši sám. Ani jeden z opýtaných neuviedol inú možnosť riešenia konfliktov v rodine.

Graf 14: Riešenie konfliktov v rodine žiakov špeciálnej základnej školy

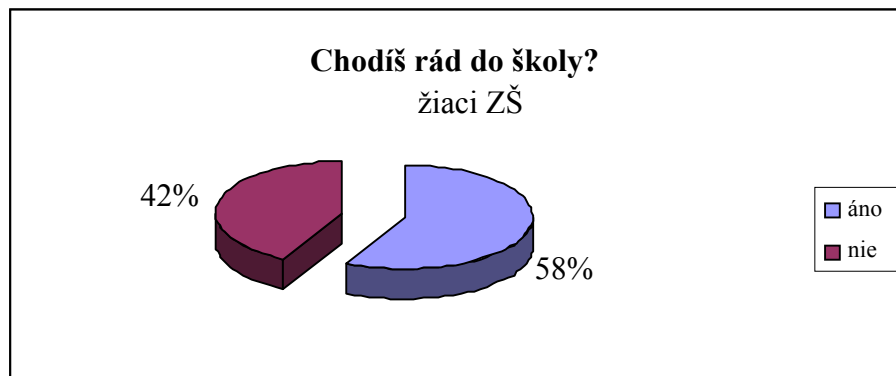
Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V druhej skúmanej vzorke z jedenástich opýtaných odpovedalo na otázku o riešení konfliktov v rodine päť (46%) žiakov, že sa riešia krikom, traja (27%), že sa riešia fyzickými trestami a rovnaký počet žiakov uviedlo, že si problémy riešia sami. Ostatné možnosti odpovede nevyužil ani jeden z opýtaných žiakov.

ŠKOLA

Otázka č. 1: Chodíš rád do školy?

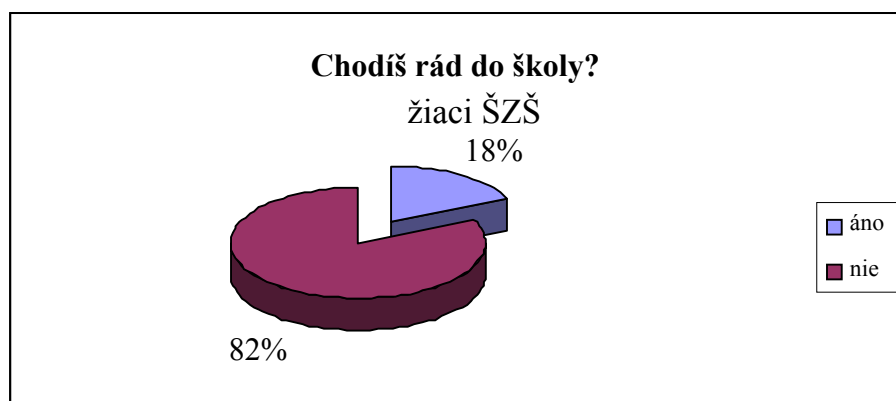
Graf 15: Obľúbenosť školského prostredia u žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z devätnástich opýtaných žiakov jedenásti (58%) uviedli, že do školy chodia radi a ôsmi (42%) uviedli, že do školy chodia neradi.

Graf 16: Obľúbenosť školského prostredia u žiakov špeciálnej základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V druhej skúmanej vzorke jedenástich respondentov dvaja (18%) uviedli, že do školy chodia radi a deviati (82%) z nich uviedli, že do školy chodia neradi.

Otázka č. 2: Pomáhajú ti rodičia s učením? (Ak áno, tak uveď ako)

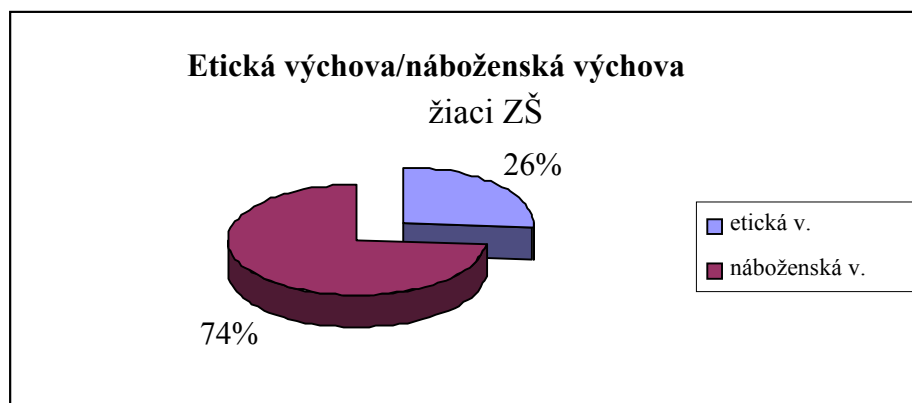
V prvej skúmanej vzorke opýtaných žiakov približne dve tretiny žiakov uviedlo, že im rodičia pomáhajú s učením. Vo väčšine prípadov pomoc rodičov spočíva v preskúšaní naučeného učiva, prípadne v kontrole písania domácich úloh. Zvyšná časť žiakov uviedla, že s učením nepotrebujú pomoc od rodičov.

Druhá skúmaná vzorka žiakov uviedla, že rodičia im v písaní úloh a učení nepomáhajú. Ak sa im chce učiť, učia sa sami.

Vzhľadom k tomu, že išlo o otvorený typ otázky a odpovede na položenú otázku boli rôzne, neuvádzame grafické vyhodnotenie otázky.

Otázka č. 3: Navštevuješ etickú alebo náboženskú výchovu?

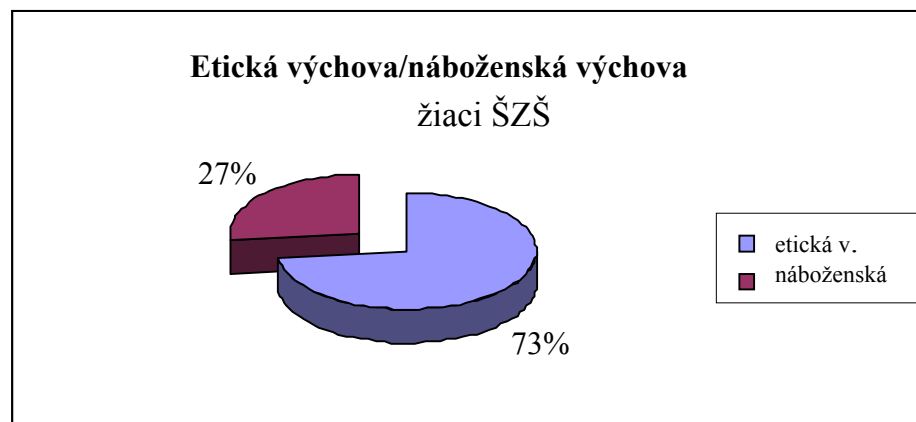
Graf 17: Navštevovanie etickej alebo náboženskej výchovy žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z devätnástich opýtaných žiakov piati (26%) uviedli, že navštevujú etickú výchovu a štrnásť (74%) uviedli, že navštevujú náboženskú výchovu.

Graf 18: Navštevovanie etickej alebo náboženskej výchovy žiakov špeciálnej základnej školy

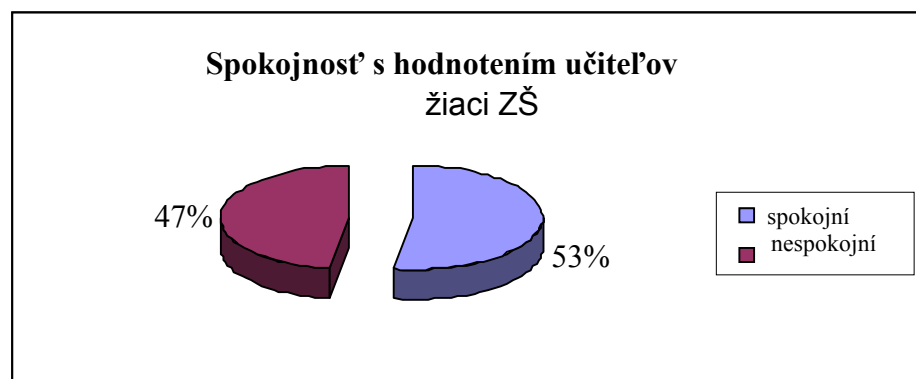

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z druhej skúmanej vzorky jedenástich opýtaných žiakov ôsmi (73%) uviedli, že navštevujú etickú výchovu a traja (27%) uviedli, že navštevujú náboženskú výchovu.

Otázka č. 4: Si spokojný/a s hodnotením učiteľov?

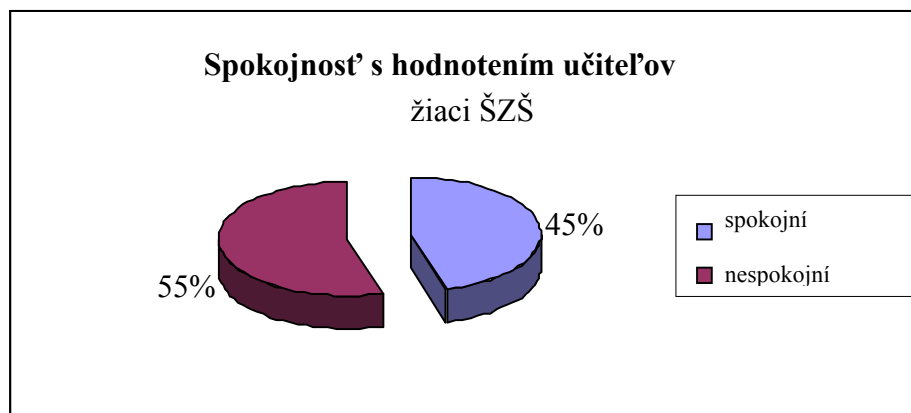
Graf 19: Spokojnosť žiakov základnej školy s hodnotením učiteľov

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z prvej skúmanej vzorky devätnástich opýtaných žiakov desať (53%) žiakov uviedlo, že s hodnotením učiteľov sú spokojní a deviati (47%) uviedli, že sú s hodnotením učiteľov nespokojní.

Graf 20: Spokojnosť žiakov špeciálnej základnej školy s hodnotením učiteľov

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z druhej skúmanej vzorky jedenástich opýtaných žiakov piati (45%) uviedli, že sú spokojní s hodnotením učiteľov a šiesti (55%) uviedli, že s hodnotením učiteľov spokojní nie sú.

Otázka č. 5: Si spokojný/á so správaním svojich spolužiakov k tebe? (Ak nie, tak uveď prečo)

V prvej opýtanej vzorke z celkového počtu devätnástich žiakov vyjadrila väčšia časť z nich spokojnosť so správaním spolužiakov voči ich osobe. Zvyšná časť žiakov uviedla, že s ním spokojní nie sú. Dôvodov bolo viac: posmešky, ohováranie, šikanovanie.

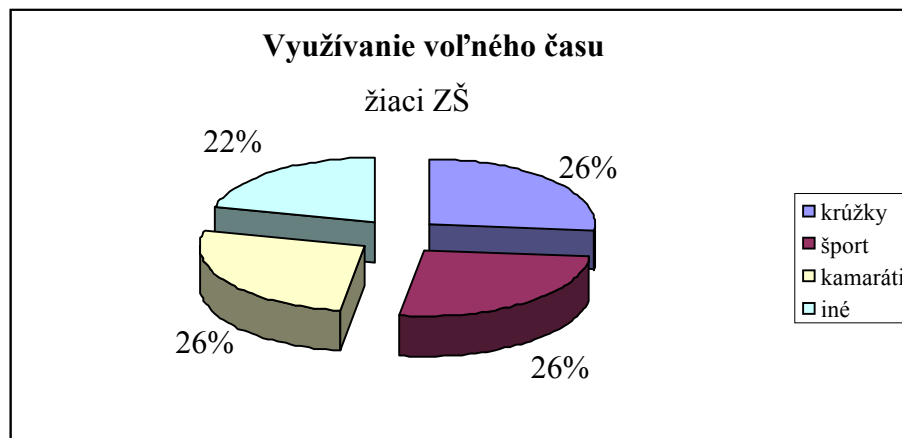
V druhej skúmanej vzorke opýtaných žiakov z celkového počtu jedenásť vyjadrili spokojnosť traja žiaci, zvyšná časť žiakov uviedla, že so správaním spolužiakov voči ich osobe spokojní nie sú. Rovnako bolo dôvodov niekoľko: posmešky, bitky, ohováranie, vyvyšovanie sa.

Vzhľadom k tomu, že išlo o otvorený typ otázky a odpovede na položenú otázku boli rôzne, neuvádzame grafické vyhodnotenie otázky.

VOĽNÝ ČAS

Otázka č. 1: Ako využívaš svoj voľný čas?

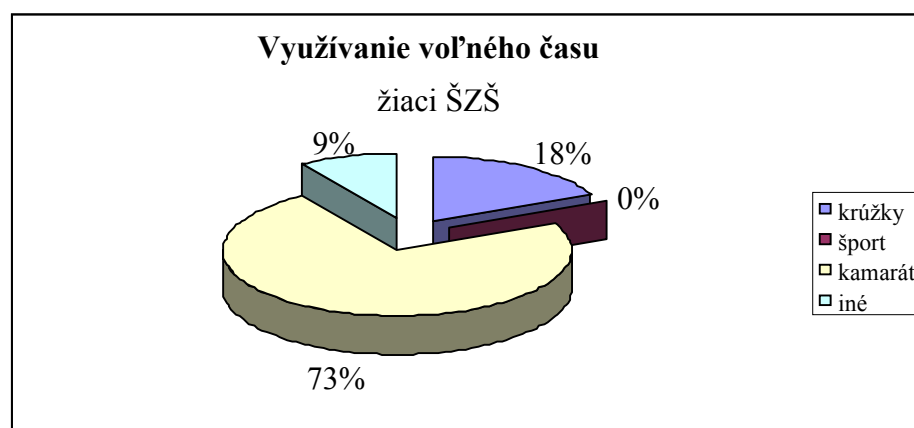
Graf 21: Využívanie voľného času žiakov základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z celkového počtu devätnástich opýtaných žiakov piati (26%) uviedli, že vo svojom voľnom čase navštevujú krúžky a rovnaký počet žiakov uviedol šport a rovnaký počet svoj voľný čas využívajú s kamarátmi. Štyria (22%) žiaci uviedli, že svoj voľný čas využívajú inak ako bolo uvedené v dotazníku.

Graf 22: Využívanie voľného času žiakov špeciálnej základnej školy

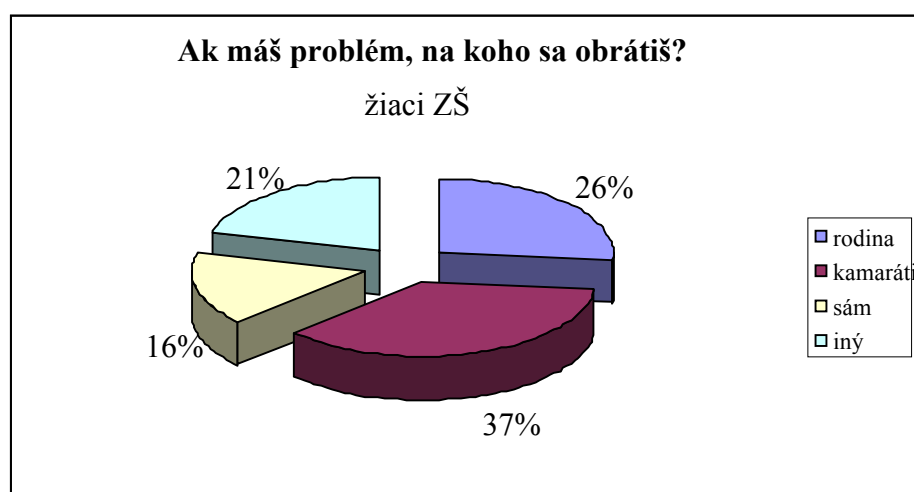

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z druhej skúmanej vzorky z celkového počtu jedenásť opýtaných žiakov dvaja (18%) uviedli, že vo svojom voľnom čase navštevujú krúžky, ôsmi (73%) z opýtaných žiakov uviedli, že svoj voľný čas využívajú s kamarátmi a jeden (9%) žiak uviedol, že svoj voľný čas využíva inak, než bolo uvedené v dotazníku. Ani jeden z opýtaných nešportuje.

Otázka č. 2: Ak máš problém, na koho sa s ním obrátiš?

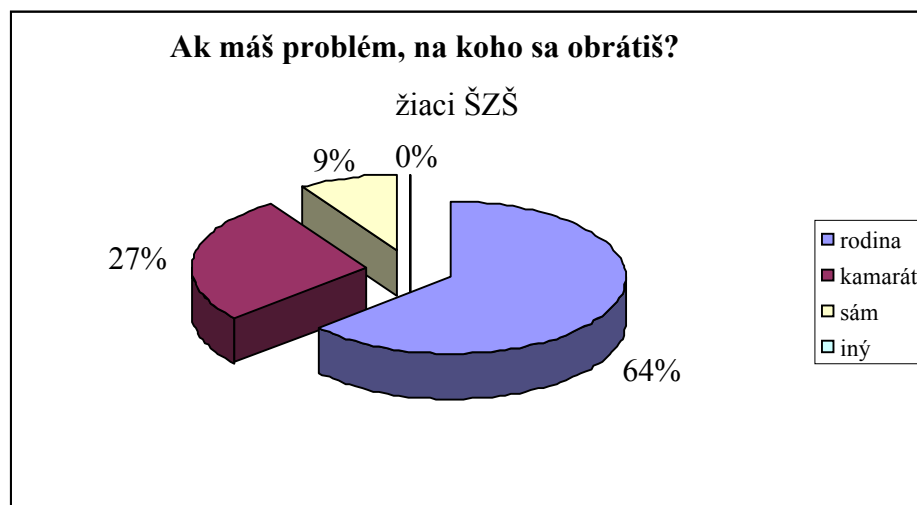
Graf 23: Problém - na koho sa s ním obrátia žiaci základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z celkového počtu devätnástich opýtaných žiakov uviedli piati (26%), že v prípade problému sa obrátia na rodinu, siedmi (37%) uviedli, že sa obrátia na kamarátov, traja (16%) uviedli, že si v prípade problému dokážu pomôcť sami a štyria (21%) oslovia niekoho iného.

Graf 24: Problém - na koho sa s ním obrátia žiaci špeciálnej základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

Z celkového počtu jedenástich opýtaných žiakov druhej vzorky siedmi (64%) uviedli, že v prípade problému sa obrátia na rodinu, traja (27%) uviedli, že sa obrátia na kamarátov a jeden (9%) si v prípade problému dokáže pomôcť sám. Na iného človeka by sa nikto z oslovených neobrátil.

Otázka č. 3: Vyskúšal/a si niekedy – alkohol, drogy, cigarety? (Ak áno, tak čo a kto ti to ponúkol)

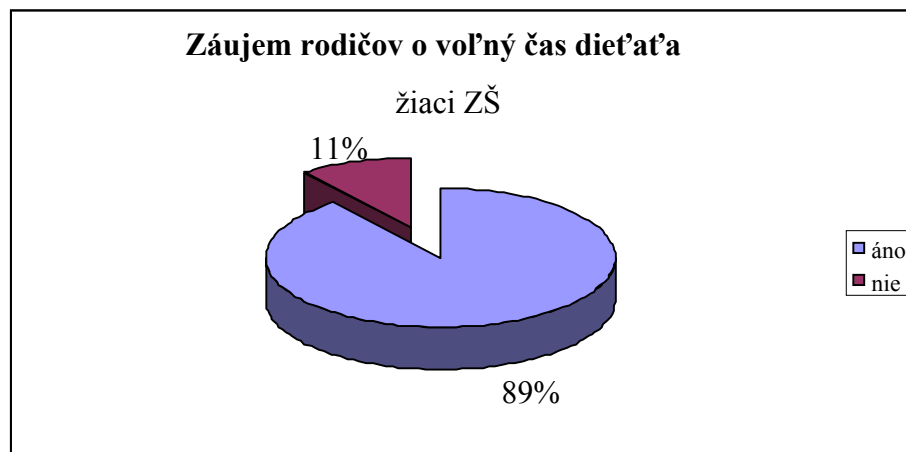
Z prvej skúmanej vzorky opýtaných žiakov uviedli takmer všetci, že alkohol a cigarety už vyskúšali. Drogy vyskúšali traja oslovení žiaci. Vo väčšine prípadov im ponúkol spomínanú látku kamarát či kamarátka.

V druhej skúmanej vzorke uviedli opýtaní žiaci, že so všetkými uvedenými látkami už skúsenosť mali. Spomínané látky im ponúkli buď kamaráti alebo rodičia.

Vzhľadom k tomu, že aj v tomto prípade išlo o otvorený typ otázky s viacerými možnosťami, neuvádzame grafické vyhodnotenie otázky.

Otázka č. 4: Zaujímajú sa tvoji rodičia kde a ako využívaš svoj voľný čas?

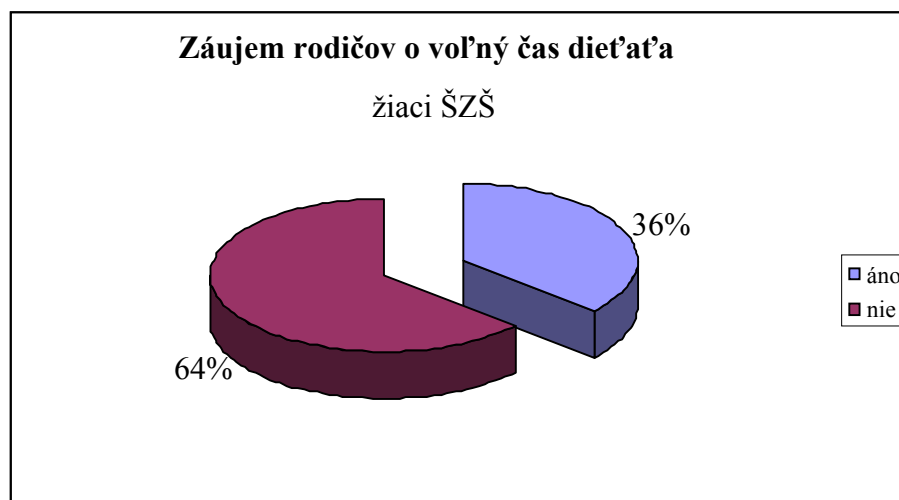
Graf 25: Záujem rodičov o voľný čas dieťaťa - žiaci základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V prípade prvej skúmanej vzorky devätnástich oslovených žiakov sedemnást' (89%) z nich uviedlo, že rodičia sa zaujímajú o to kde a ako využívajú svoj voľný čas a dvaja (11%) uviedli nezáujem zo strany rodičov o ich využívanie voľného času.

Graf 26: Záujem rodičov o voľný čas dieťaťa - žiaci špeciálnej základnej školy

Zdroj: Vlastné spracovanie údajov

V prípade druhej skúmanej vzorky jedenástich oslovených žiakov, štyria (36%) uviedli, že rodičia sa zaujímajú o to kde a ako využívajú svoj voľný čas a siedmi (64%) uviedli nezáujem zo strany rodičov o ich využívanie voľného času.

4.5 Zhodnotenie a interpretácia hypotéz

Hypotéza č. 1

Deti pochádzajúce z rodín s nižšou vzdelanostnou úrovňou rodičov, sú menej motivované k učeniu ako deti pochádzajúce z rodín s vyššou vzdelanostnou úrovňou.

Pri overovaní prvej hypotézy sme vychádzali z odpovedí na otázku č. 2 z kategórie Rodina a z odpovedí na otázku č. 2 z kategórie Škola.

V prvej skúmanej vzorke – žiakov základnej školy, z celkového počtu 19 skúmaných respondentov – 58% uviedlo, že ich matka má ukončené stredoškolské vzdelanie, 42% uviedlo, že ich matka má ukončené vysokoškolské vzdelanie, 68% uviedlo, že ich otec má ukončené stredoškolské vzdelanie a 32% uviedlo, že ich otec má ukončené vysokoškolské vzdelanie. Ani jeden z opýtaných žiakov neuviedol ako maximálne dosiahnuté vzdelanie matky a otca základné vzdelanie. Na otázku č. 2 z kategórie Škola, približne dve tretiny žiakov uviedlo, že im rodičia pomáhajú s učením. Ako uviedli, pomoc prevažne spočíva v preskúšavaní naučeného učiva, prípadne v kontrole písania domácich úloh. Zvyšná časť žiakov uviedla, že s učením nepotrebujú pomoc od rodičov.

V druhej skúmanej vzorke – žiakov špeciálnej základnej školy, z celkového počtu 11 skúmaných respondentov – 55% uviedlo, že ich matka má ukončené základné vzdelanie, 36% uviedlo, že ich matka má ukončené stredoškolské vzdelanie, 9% uviedlo, že ich matka má ukončené vysokoškolské vzdelanie. Zároveň za maximálne dosiahnuté vzdelanie otca 73% žiakov uviedlo základné a 27% uviedlo stredoškolské. Celá druhá skúmaná vzorka žiakov uviedla na otázku č. 2 z kategórie Škola, že rodičia im v písaní úloh a v učení nepomáhajú. Ak sa im chce učiť, učia sa sami.

Porovnaním výsledkov z kompletne vyplnených dotazníkov získaných z oboch skúmaných vzoriek môžeme konštatovať, že **hypotéza sa potvrdila**.

Hypotéza č. 2

Deti pochádzajúce z rodín, v ktorých sa užívajú návykové látky, rovnako inklinujú k užívaniu návykových látok.

Pri overovaní druhej hypotézy sme vychádzali z odpovedí na otázku č. 4 z kategórie Rodina a z odpovedí na otázku č. 3 z kategórie Voľný čas.

V prvej skúmanej vzorke – žiakov základnej školy, uviedli skúmaní respondenti, že v rodine sa u nich najčastejšie vyskytoval alkohol. Druhou látkou boli cigarety a drogy sa v rodine nevyskytli. Na otázku č. 3 z kategórie Voľný čas uviedli takmer všetci, že alkohol a cigarety už vyskúšali. Drogy vyskúšali traja oslovení žiaci. Vo väčšine prípadov im ponúkol spomínanú látku kamarát či kamarátka.

V druhej skúmanej vzorke – žiakov špeciálnej základnej školy, uviedli skúmaní žiaci, že v rodine sa najčastejšie vyskytovali cigarety a alkohol, odpovede boli vyvážené a drogy sa v rodine vyskytli len v troch prípadoch. Na otázku č. 3 z kategórie Voľný čas uviedli opýtaní žiaci, že so všetkými uvedenými látkami už skúsenosť mali. Spomínané látky im ponúkli buď kamaráti alebo rodičia.

Porovnaním výsledkov z kompletne vyplnených dotazníkov získaných z oboch skúmaných vzoriek môžeme konštatovať, že **hypotéza sa potvrdila**.

Hypotéza č. 3

Deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia javia menší záujem o krúžky a športové aktivity ako deti pochádzajúce zo sociálne priaznivého prostredia.

Pri overovaní tretej hypotézy sme vychádzali z odpovedí na otázku č. 3 z kategórie Rodina a z odpovedí na otázku č. 1 z kategórie Voľný čas.

V prvej skúmanej vzorke – žiakov základnej školy, z celkového počtu 19 skúmaných respondentov – 32% uviedlo, že obaja rodičia sú zamestnaní, 21% uviedlo, že zamestnaná je len matka, 26% uviedlo, že zamestnaný je len otec a 21% odpovedalo, že obaja rodičia sú nezamestnaní. Na otázku č. 1 z kategórie Voľný čas 26% žiakov uviedlo, že vo svojom voľnom čase navštevujú krúžky a rovnaký počet žiakov navštevuje aj šport a taktiež rovnaký

počet žiakov využíva svoj voľný čas s kamarátmi. 22% žiakov uviedlo, že svoj voľný čas využíva inak, než bolo uvedené v dotazníku.

V druhej skúmanej vzorke – žiakov špeciálnej základnej školy, z celkového počtu 11 skúmaných respondentov – 18% opýtaných uviedlo, že len matka je zamestnaná, 27% uviedlo, že iba otec je zamestnaný a 55% žiakov uviedlo, že obaja rodičia sú nezamestnaní. Ani jeden z opýtaných žiakov neuviedol zamestnanie oboch rodičov. Na otázku č. 1 z kategórie Voľný čas 18% opýtaných uviedlo, že vo svojom voľnom čase navštevujú krúžky, 73% z opýtaných žiakov uviedlo, že svoj voľný čas využívajú s kamarátmi a 9% uviedlo, že svoj voľný čas využívajú inak, než bolo uvedené v dotazníku. Ani jeden z opýtaných nešportuje.

Porovnaním výsledkov z kompletne vyplnených dotazníkov získaných z oboch skúmaných vzoriek môžeme konštatovať, že *hypotéza sa potvrdila*.

Hypotéza č. 4

Deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia riešia svoje problémy skôr s kamarátmi ako s rodičmi.

Pri overovaní štvrtej hypotézy sme vychádzali z odpovedí na otázku č. 3 z kategórie Rodina a z odpovedí na otázku č. 2 z kategórie Voľný čas.

V prvej skúmanej vzorke – žiakov základnej školy, z celkového počtu 19 skúmaných respondentov – 32% uviedlo, že obaja rodičia sú zamestnaní, 21% uviedlo, že zamestnaná je len matka, 26% uviedlo, že zamestnaný je len otec a 21% odpovedalo, že obaja rodičia sú nezamestnaní. Na otázku č. 2 z kategórie Voľný čas 26% opýtaných uviedlo, že v prípade problému sa obrátia na rodinu, 37% uviedlo, že sa obrátia na kamarátov, 16% opýtaných si v prípade problému dokáže pomôcť samo a 21% by oslovilo niekoho iného.

V druhej skúmanej vzorke – žiakov špeciálnej základnej školy, z celkového počtu 11 skúmaných respondentov – 18% opýtaných uviedlo, že iba matka je zamestnaná, 27% uviedlo, že iba otec je zamestnaný a 55% žiakov uviedlo, že obaja rodičia sú nezamestnaní. Ani jeden z opýtaných žiakov neuviedol zamestnanie oboch rodičov. Na otázku č. 2 z kategórie Voľný čas 64% opýtaných žiakov uviedlo, že v prípade problému sa obrátia na rodinu,

27% uviedlo, že sa obrátia na kamarátov a 9% si v prípade problému dokáže pomôcť samo. Na iného človeka by sa nikto z opýtaných neobrátil.

Porovnaním výsledkov z kompletne vyplnených dotazníkov získaných z oboch skúmaných vzoriek môžeme konštatovať, že *hypotéza sa nepotvrdila*.

ZÁVER

Každý jednotlivec vo svojom živote prechádza procesom socializácie, kedy si hľadá svoje miesto v spoločnosti a učí sa zvládať normy sociálneho správania. Je to dlhodobý proces, počas ktorého sa usiluje porozumieť danej spoločnosti a prijať súbor hodnôt, ktoré tá-ktorá spoločnosť vyžaduje.

Cieľom práce je poukázať na vplyv rôznych typov sociálneho prostredia na formovanie a socializáciu jednotlivcov do spoločnosti. Prieskumná časť je zameraná na skúmanie rôznych aspektov sociálneho prostredia podieľajúcich sa na formovaní osobnosti žiakov základnej školy a špeciálnej základnej školy a ich následné porovnanie. Zamerali sme sa predovšetkým na vplyv rodiny, školy a rovesníkov na žiakov.

Bakalárska práca je rozdelená na teoretickú a prieskumnú časť. V teoretickej časti práce sme sa zamerali na rôzne sociálne skupiny, s ktorými prichádzame počas svojho života do kontaktu. Poukázali sme na pozitíva a negatíva, ktoré nás v nich ohrozujú a na dopad začlenenia sa do nesprávnej sociálnej skupiny. Prieskumná časť nadväzuje na teoretickú časť a vyplývajúce z preštudovaných literárnych zdrojov o danej problematike sme stanovili hypotézy, ktoré sme overovali v tejto práci. Prieskum bol realizovaný na dvoch vzorkách. Jednu vzorku tvorili žiaci 3. ročníka Základnej školy v Spišskej Belej v počte 19 žiakov (N=19) a druhú vzorku tvorili žiaci Špeciálnej základnej školy tiež v Spišskej Belej v počte 11 žiakov (N=11).

V závere prieskumu môžeme konštatovať nasledovné. Ako sme v úvode práce uviedli, prvá hypotéza skúmala vplyv vzdelanostnej úrovne rodičov na motiváciu detí k učeniu. Táto hypotéza sa našim prieskumom potvrdila. V druhej hypotéze sme sa zamerali na užívanie návykových látok v rodine a ich vplyv na užívanie návykových látok žiakov základnej školy. Rovnako aj druhá hypotéza po uskutočnení prieskumu bola potvrdená. Tretia hypotéza skúmala záujem o voľno-časové aktivity detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Z výsledkov skúmania sa táto hypotéza potvrdila. Posledná štvrtá hypotéza bola zameraná na dôveru detí v kamarátov v prípade akéhokoľvek problému. Po jej preskúmaní sa pravdivosť hypotézy nepotvrdila.

Z výsledkov nášho prieskumu sme zistili, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, v našom prípade rómske deti, majú zlý výchovný základ v rodine. Ako riešenie by sme navrhovali realizovanie opakovaných návštev v týchto rodinách formou terénnej sociálnej práce a to priamo v ich prostredí. Bolo by vhodné dať priestor rodičom, aby vyjadrili svoj názor na daný problém, čím by sa mohli vzťahy medzi učiteľmi a rodičmi zlepšiť. Učitelia by mali za pomoci sociálnych pracovníkov viac vplývať v prvom rade na rodičov a následne na žiakov, aby sa mohla docieľiť pozitívna zmena.

Domnievame sa, že v školskom prostredí by prínosom bola zmena prístupu pedagógov k žiakom, k ich hodnoteniu, aby sa mohol eliminovať nezáujem žiakov o vzdelávanie. Praktické využitie nadobudnutých vedomostí by mohlo byť pozitívom v tom smere, aby si žiaci uvedomili, kvôli čomu je potrebné, aby sa učili.

Môžeme konštatovať, že akékoľvek sociálne prostredie vplýva na osobnosť človeka či už negatívne alebo pozitívne. Potvrdilo sa nám, že na žiakov zo sociálne znevýhodnených rodín vplýva sociálne prostredie skôr negatívne ako pozitívne. Žiaci z bežných rodín boli ovplyvnení skôr pozitívnym vplyvom sociálneho prostredia ako negatívnym.

Výsledky praktickej časti potvrdzujú teoretickú časť. Myslíme si, že je veľmi dôležité ako dnešná mládež využíva svoj voľný čas a či ho plnohodnotne vyplní. V súčasnosti majú žiaci a študenti k dispozícii množstvo výchovno-vzdelávacích zariadení, v ktorých sa môžu po vyučovaní realizovať. Je lepšie, ak sa dostanú do skupiny mladých ľudí, z týchto zariadení akoby sa mali dostať do nežiaducich skupín, ktoré majú zlý vplyv na ich vývin a správanie.

Socializácia a vhodné sociálne začlenenie v spoločnosti môžu prispieť k eliminácii kriminality a delikvencie nielen medzi mladými ľuďmi, ale aj v celej spoločnosti.

ZOZNAM POUŽITEJ ČESKEJ A SLOVENSKEJ LITERATÚRY

AMBRÓZOVÁ, A. et al. *Proces terénnej sociálnej práce v sociálne vylúčenej komunite*. Bratislava: PDCS, o.z., 2006, 76 s. ISBN 80-9694313-8.

BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2009, 800 s. ISBN 978-80-7261-169-0.

DOSTÁLOVÁ, R. *Občanská výchova pro 8. Ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, 190 s. ISBN 80-718-2062-8.

GABURA, J. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006, 60 s.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HOMOLOVÁ, E. *Učiteľské a žiacke roly na hodine anglického jazyka*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2004, 150 s. ISBN 80-8055-993-7.

HRAŇOVÁ, P., ŠOPOVÁ, M. *Úloha nízkoprahových programov pre deti a mládež v prevencii kriminality. Mládež a kriminalita. Zborník z II. Medzinárodnej konferencie*, 2006, s. 400-404. ISBN 978-80-8094-090-4.

HŘEBÍČKOVÁ, M., URBÁNEK, T., ČERMÁK, I. *Psychometrické charakteristiky NEO osobnostního inventáře (NEO-PI-R) pro sebeposouzení a posouzení druhého. Zprávy – Psychologický ústav AV ČR*, 2002, roč. 8, č. 1. Brno, PsÚ AV ČR.

HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2000, 298 s. ISBN 80-8055-476-5.

KAFKA, J. KOVANIČOVÁ, M., PÁLOVÁ, E. *K otázke osobnosti: Základné konštrukcie, metodológia, dynamická štruktúra osobnosti*. In: PÁLOVÁ, E. *Psychiatria: Časopis psychiatrov na Slovensku*, 2004, roč. 11, č. 1, s. 14-21. ISSN 1335-423x.

KOPČANOVÁ, D. *Prevencia násilia v škole a v školských výchovných zariadeniach*. In: *Vychovávateľ: Časopis pedagógov*, roč. 46, 2001, č. 7, s. 10-13. ISSN 0139-6919.

KOTASOVÁ, J., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Nízkoprahové programy pre deti a mládež: Úvod do problematiky*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia mládeže Slovenska, 2000, 245 s. Ekonómia. ISBN 80-969-3480-5.

KOTASOVÁ, J. KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Vybrané kapitoly z patopsychologie*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2000, 245 s. Ekonómia. ISBN 80-857-8330-4.

KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika voľného času*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, 356 s. ISBN 978-80-8082-330-6.

KRYKORKOVÁ, H., CHVÁL, M. *Pedagogicko psychologická diagnostika a očakávané proměny jejího pojetí*. In: VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. et al. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 299-317. ISBN 978-80-247-1734-0.

KUBÁNI, V. *Všeobecná psychológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, 157 s. ISBN 978-80-555-0172-7.

LEVICKÁ, J. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. 1. vyd. Trnava: Edícia ProSocio, 2006, 334 s. ISBN 80-969454-0-8.

LEVICKÁ, J. et al. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: FzaSP TU, 2004, 177 s. ISBN 80-89074-93-6.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 80-717-8771-X.

MATOUŠEK, O. In: RICHTEROVÁ, B., ORGONÍKOVÁ, L. *Různé cesty pomoci: porovnání teorie a praxe sociální práce s lidmi bez domova*. Krnov: AKLUB, 2008, 72 s. ISBN 978-802-5415-627.

MIKULÁŠTÍK, M. *Manažerské psychologie: Člověk v zrcadlení [i.e. zrcadle] vědomí a jednání*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2007, 380 s. ISBN 978-80-247-1349-6.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie organizace: Celostný pohled na zdraví těla i duše*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005, 225 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0577-X.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NOVOTNÁ, E. *Sociologie sociálních skupin*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 120 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-802-4729-572.

ONDREJKOVIČ, P. *Úvod do metodológie sociálnych vied: Základy metodológie kvantitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2005, 173 s. ISBN 8088904358.

ONDREJKOVIČ, P. *Sociálna patológia*. 3. vyd. Bratislava: VEDA, 2009, 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

PLÁŇAVA, I. *Manželství a rodina. Struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-723-9039-2.

PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2005, 226 s. ISBN 80-7254-593-0.

PRIKRYL, O. *Mladiství v trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, 167 s. ISBN 80-7160-207-8.

PRUŽINSKÁ, J. *Psychológia osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005, 151 s. Filozofia - sociológia - psychológia. ISBN 80-891-8505-3.

ROSOVÁ, D. *Prevencia správania u žiakov základnej školy. Pohľad sociálneho pracovníka Centra výchovnej a psychologickéj prevencie*. In: *Učiteľské noviny*, roč. LIV, 2004, č.4.

RUSNÁKOVÁ, M. *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, 167 s. ISBN 978-80-8084-248-2.

SEJČOVÁ, Ľ. *Pohľad na kvalitu života dospelých*. 1. vyd. Bratislava: Album, 2006, 99 s. ISBN 80-968-6674-5.

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002, 517 s. ISBN 80-859-4781-1.

SOPÓCI, J., BÚZIK, B. *Základy sociológie*. 4. vyd. Bratislava: SPN, 2006, 144 s. ISBN 8010009172.

SVOBODA, M. *Sociálně-pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových a otevřených klubech pro děti a mládež*. Kontaktní práce, 2008. ISBN 978-80-254-4001-8.

SVOBODOVÁ, M., VRBOVSKÁ, P. S., BARTOVÁ, D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. 1. vyd. Praha: PROMĚNA, OS DOM, 2002, 58 s.

ŠULOVÁ, L. In: SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie II: Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, 260 s. Sociologie (Grada). ISBN 80-247-0042-5.

TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava: IRIS, 2003, 168s. ISBN 80-223-1574-5.

TUREK, I., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Didaktika*. 1. vyd. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2008, 295 s. ISBN 978-80-8078-198-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-717-8308-0.

VAŠAŠOVÁ, Z. *Kapitoly zo všeobecnej psychológie* (vysokoškolské učebné texty). 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2005, 128 s. ISBN 80-808-3089-4.

VENDELOVÁ, N. *Možnosti poznávania života ľudí analýzou ich príbehov*. In: DŽUKA, J. (ed). *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov: Prešovská univerzita, 2004, s. 143-151. ISBN 80-8068-282-8.

VLČKOVÁ, M. *Týrané dieťa*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, 171 s. ISBN 80-88778-99-9.

VÝROST, J., RUISEL, I. *Kapitoly z psychológie osobnosti*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000, 282 s. Pegas. ISBN 80-224-0622-8.

WALTEROVÁ, E., KAISEROVÁ, R. [Z nemeckého orig. prel. MARŠÁLOVÁ, L.]. *Úloha školy v rozvoji vzdelanosti*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004, 295 s. ISBN 80-731-5083-2.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ZOZNAM POUŽITEJ ZAHRANIČNEJ LITERATÚRY

KOSE, S. A psychobiological model of temperament and character: TCI. Yeni Symposium: *psikiyatri, nöroloji ve davranış bilimleri dergisi* = *New symposium: a journal of psychiatry, neurology and behavioral sciences*. 2003, roč. 41, č. 2, s. 86-97. ISSN 1300-8773.

ZOZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJOV

ILAŠOVÁ, R. *Sanácia rodiny ako teoretický a praktický problém. Redevelopment of family like theoretical and practical problem.* In: et al. IV. Medzinárodná konferencia doktorandov odborov psychológia a sociálna práca. Nitra: UKF, 2009, s. 322-327. [online]. 2009 [cit. 2012-12-27]. ISBN 978-80-8094-660-9. Dostupné na WWW: http://www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD_zbornik_2009/SUBORY/PDF/39_Ilasova.pdf. s.323.

KRAJČÍROVÁ, M., MIKLOŠKO, J. In: LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti.* Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na WWW: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti.* Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na WWW: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

PELTOVÁ, N. In: LACA, S. *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti.* Prohuman [online]. 2011 [cit. 2012-12-27]. ISSN 1338-1415. Dostupné na WWW: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>.

ZOZNAM GRAFOV

Graf č. 1 Rozdelenie detí základnej školy podľa pohlavia.....	47
Graf č. 2 Rozdelenie detí špeciálnej základnej školy podľa pohlavia.....	47
Graf č. 3 Rozdelenie detí základnej školy podľa veku.....	48
Graf č. 4 Rozdelenie detí špeciálnej základnej školy podľa veku.....	48
Graf č. 5 Rodinný stav rodičov žiakov základnej školy.....	50
Graf č. 6 Rodinný stav rodičov žiakov špeciálnej základnej školy.....	51
Graf č. 7 Maximálne dosiahnuté vzdelanie matky žiakov základnej školy	51
Graf č. 8 Maximálne dosiahnuté vzdelanie matky žiakov špeciálnej základnej školy	52
Graf č. 9 Maximálne dosiahnuté vzdelanie otca žiakov základnej školy.....	53
Graf č. 10 Maximálne dosiahnuté vzdelanie otca žiakov špeciálnej základnej školy	53
Graf č. 11 Zamestnanosť rodičov žiakov základnej školy	54
Graf č. 12 Zamestnanosť rodičov žiakov špeciálnej základnej školy	55
Graf č. 13 Riešenie konfliktov v rodine žiakov základnej školy.....	56
Graf č. 14 Riešenie konfliktov v rodine žiakov špeciálnej základnej školy.....	57
Graf č. 15 Oblúbenosť školského prostredia u žiakov základnej školy.....	58
Graf č. 16 Oblúbenosť školského prostredia u žiakov špeciálnej základnej školy	58
Graf č. 17 Navštevovanie etickej alebo náboženskej výchovy žiakov základnej školy	59
Graf č. 18 Navštevovanie etickej alebo náboženskej výchovy žiakov špeciálnej základnej školy	60
Graf č. 19 Spokojnosť žiakov základnej školy s hodnotením učiteľov.....	60
Graf č. 20 Spokojnosť žiakov špeciálnej základnej školy s hodnotením učiteľov...	61
Graf č. 21 Využívanie voľného času žiakov základnej školy	62
Graf č. 22 Využívanie voľného času žiakov špeciálnej základnej školy	62
Graf č. 23 Problém – na koho sa s ním obrátia žiaci základnej školy.....	63
Graf č. 24 Problém – na koho sa s ním obrátia žiaci špeciálnej základnej školy	64

Graf č. 25 Záujem rodičov o využívanie voľného času dieťaťa – žiaci základnej školy	65
Graf č. 26 Záujem rodičov o využívanie voľného času dieťaťa – žiaci špeciálnej základnej školy	66

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A – Dotazník.....	I
----------------------------------	----------

Príloha A – Dotazník

Milí žiaci,

som študentkou tretieho ročníka na Univerzite J. A. Komenského Praha. Dotazník, ktorý Vám predkladám na vyplnenie, bude po spracovaní slúžiť na vypracovanie praktickej časti bakalárskej práce. Dotazník je anonymný, prosím Vás o pravdivé informácie.

Správne odpovede prosím krúžkujte, popřípade napíšte svoju odpoveď na voľné miesto.

Ďakujem za ochotu a spoluprácu.

DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

Vek:

Pohlavie:

☐ žena

☐ muž

RODINA

1. Tvoji rodičia sú:

☐ manželia

☐ ovdovelí

☐ rozvedení

☐ iné

☐ žijúci oddelene

2. Aké je maximálne dosiahnuté vzdelanie tvojich rodičov:

Matka:

Otec:

☐ základné

☐ základné

☐ stredoškolské

☐ stredoškolské

☐ vysokoškolské ☐ vysokoškolské

3. Sú tvoji rodičia zamestnaní?

☐ obaja ☐ iba otec
☐ ani jeden ☐ iba matka

4. Užíva niekto v tvojej rodine – alkohol, cigarety, drogy? (Ak áno, tak kto a aké látky užíva)

5. Stretol/a si sa niekedy s domácim násilím? (Ak áno, uveď u koho)

6. Ako sa riešia konfliktné situácie alebo problémy u Vás v rodine?

☐ rozprávame sa o nich
☐ príkazmi - zákazmi zo strany rodičov
☐ krikom rodičov
☐ fyzickými trestami rodičov
☐ svoje problémy si riešim sám
☐ inak

ŠKOLA

1. Chodíš rád/a do školy?

☐ áno ☐ nie

2. Pomáhajú Ti rodičia s učením? (Ak áno, tak uveď ako)

3. Navštevuješ etickú alebo náboženskú výchovu?

- ☐ etickú výchovu
- ☐ náboženskú výchovu

4. Si spokojný/á s hodnotením učiteľov?

- ☐ áno ☐ nie

5. Si spokojný/á so správaním svojich spolužiakov k Tebe? (Ak nie, tak uveď prečo)

VOĽNÝ ČAS

1. Ako využívaš svoj voľný čas?

- ☐ chodím na krúžky ☐ športujem
- ☐ s kamarátmi ☐ iné

2. Ak máš problém, na koho sa s ním obrátiš?

- ☐ na rodinu
- ☐ na kamarátov
- ☐ snažím sa vyriešiť si problém sám
- ☐ iný (uveď kto)

3. Vyskúšal/a si niekedy – alkohol, drogy, cigarety? (Ak áno, tak čo a kto ti to ponúkol)

4. Zaujímajú sa rodičia o to kde a ako využívaš svoj voľný čas?

- ☐ áno ☐ nie

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Denisa Mahříková

Odbor: Vzdelávanie dospelých

Forma štúdia: kombinovaná

Názov práce: Sociálne prostredie a jeho vplyv na osobnosť

Rok: 2013

Počet strán textu bez príloh: 64

Celkový počet strán príloh: 3

Počet titulov českých a slovenských použitých zdrojov: 49

Počet titulov zahraničných použitých zdrojov: 1

Počet internetových zdrojov: 4

Vedúci práce: PhDr. Jana Španková, PhD.

